

Vlaams
Parlement

ingediend op **751** (2020-2021) – Nr. 1
28 april 2021 (2020-2021)

Verslag van de hoorzitting

namens de Commissie voor Onderwijs
uitgebracht door Johan Danen, Annabel Tavernier
en Loes Vandromme

over de armoedeproblematiek in het onderwijs

Samenstelling van de Commissie voor Onderwijs:

Voorzitter: Karolien Grosemans.

Vaste leden:

Arnout Coel, Koen Daniëls, Karolien Grosemans, Kathleen Krekels, Annabel Tavernier;
Roosmarijn Beckers, Jan Laeremans, Kristof Slagmulder;
Jo Brouns, Loes Vandromme;
Jean-Jacques De Gucht, Sihame El Kaouakibi;
Johan Danen, Elisabeth Meuleman;
Hannelore Goeman.

Plaatsvervangers:

Marius Meremans, Axel Ronse, Nadia Sminate, Kris Van Dijck, Katja Verheyen;
Leo Pieters, Els Sterckx, Sam Van Rooy;
Katrien Schryvers, Brecht Warnez;
Els Ampe, Steven Coenegrachts;
Stijn Bex, Gustaaf Pelckmans;
Steve Vandenberghe.

Toegevoegde leden:

Kim De Witte.

INHOUD

I.	Uiteenzetting door Wim Van Lancker	4
1.	Wat is armoede?	4
2.	Armoede en onderwijs	5
3.	Impact van armoede op leren	5
4.	Wat kunnen scholen doen?	6
4.1.	Concrete voorbeelden	6
5.	Rol van het Vlaamse beleidsniveau	7
II.	Uiteenzetting door Netwerk tegen Armoede	8
III.	Uiteenzetting door vzw De Link	13
1.	Geen sociaal beleid zonder ervaringsdeskundigheid	14
2.	Van ervaring tot ervaringsdeskundigheid	15
3.	Opzet EDAS-opleiding	15
4.	Tewerkstelling EDAS (opgeleid en EVC)	17
5.	Decretale verankering en subsidiëring De Link	18
6.	Uitdoving subsidies voor EDAS-opleidingsondersteuning	18
IV.	Bespreking	18
1.	Tussenkomen van de leden	18
1.1.	Jean-Jacques De Gucht	18
1.2.	Annabel Tavernier	20
1.3.	Roosmarijn Beckers	21
1.4.	Kim De Witte	25
1.5.	Koen Daniëls	25
1.6.	Johan Danen	26
1.7.	Loes Vandromme	26
1.8.	Jo Brouns	27
1.9.	Hannelore Goeman	27
1.10.	Kathleen Krekels	28
2.	Antwoorden van Wim Van Lancker	28
3.	Antwoorden van Netwerk tegen Armoede	30
4.	Antwoorden van vzw De Link	33
	Gebruikte afkortingen	35

Op 18 maart 2021 organiseerde de Commissie voor Onderwijs de eerste van twee hoorzittingen over de armoedeproblematiek in het onderwijs.

Het kader voor deze hoorzittingen zijn de onderdelen over onderwijs in het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding 2020-2024.

Voor deze eerste hoorzitting waren te gast:

- Wim Van Lancker, professor verbonden aan het Centrum voor Sociologisch Onderzoek van de KU Leuven;

voor het Netwerk tegen Armoede:

- Nele Schroyen, stafmedewerker Onderwijsbeleid
- Karen – Recht-Op Antwerpen
- Jamila – Recht-Op Antwerpen
- Nele – Vierdewereldgroep Aalst
- Ingrid – Vierdewereldgroep Aalst
- Fiona – Vrienden van het Huizeke Brussel
- Ann – Vrienden van het Huizeke Brussel;

voor vzw De Link:

- Derkje Van der Elst, inhoudelijk coördinator;
- Anna Delaat, opgeleide ervaringsdeskundige.

I. Uiteenzetting door Wim Van Lancker

1. Wat is armoede?

Wim Van Lancker schetst het kader. De kern van het armoedeprobleem is dat mensen te weinig geld hebben om een leven te leiden dat in onze samenleving normaal wordt geacht. Dat geldgebrek zorgt voor uitsluiting van het gangbare levenspatroon op veel domeinen, waarvan hij werk, huisvesting, onderwijs, gezondheid, ontspanning en vrije tijd en welbevinden vernoemt. Dat betekent niet dat het bij armoede alleen om geld draait en dat geld geven de enige oplossing is, wel dat men de armoedecijfers niet kan verminderen zonder iets aan dat kernprobleem te doen. Een activeringsbeleid of goed onderwijs volstaan niet voor wie geen geld heeft om de rekening voor voeding of huisvesting te betalen.

Het hoeft weinig betoog dat armoede grote gevolgen heeft voor kinderen, die immers geconfronteerd worden met uitsluiting op dezelfde domeinen en die versterkt wordt doorheen de levensloop, wat ervoor zorgt dat zij vervolgens vaak zelf arme ouders worden. Het is cruciaal om die vicieuze cirkel te doorbreken. Daartoe is een armoedebeleid met twee pijlers nodig: structureel en flankerend.

Het eerste is gericht op de vermindering van de armoede door de verhoging van de inkomens op korte en lange termijn. De beleidsinstrumenten daartoe bevinden zich op meer centrale bestuursniveaus zoals het federale en het Vlaamse. Het tweede gaat meer over de aanpak van de gevolgen van leven in armoede. Van de directe noden geeft hij de lege brooddoos al voorbeeld. De beleidsinitiatieven op dat vlak komen vaak van het lokale niveau, waarbij hij in het bijzonder de wijk vermeldt naast wat de scholen zelf doen.

Voor een structureel armoedebeleid zijn op Vlaams niveau al heel wat instrumenten ontwikkeld met een directe impact, waarbij hij de gezinsbijslagen vermeldt naast huisvesting, werk, activering en kinderopvang. Zij verhogen het inkomen of verlagen de kosten. Daarnaast kan het onderwijssysteem zorgen voor een indirecte impact, op langere termijn, door mensen kansen te geven om de generationele cyclus te doorbreken. De spreker benadrukt dat zowel de directe als de indirecte impact nodig zijn.

2. Armoede en onderwijs

Wat armoede en onderwijs betreft, gaat de spreker van de volgende assumpties uit: armoede is niet de schuld van het onderwijs, noch het gevolg ervan; de kansen die leerlingen krijgen en met welke bagage ze beginnen, zijn wel een gevolg van armoede.

Onderwijs kan emanciperend werken en heeft het potentieel om de kinderen van vandaag meer kansen te geven in de toekomst. Opgroeien in armoede heeft echter een negatieve impact op schoolresultaten en onderwijskansen. Hoe groter het armoedeprobleem, hoe minder het onderwijs zijn rol als sociale lift speelt. Het onderwijs heeft immers niet altijd de mogelijkheden om hier en nu iets te doen met een armoedeprobleem. Dat is nochtans nodig als men de genoemde vicieuze cirkel wil doorbreken. Armoede vandaag verminderen, betekent dat onderwijs in de toekomst effectiever zal zijn en beter in staat om als sociale lift te werken, vat Wim Van Lancker samen.

In België en Vlaanderen doet zich het bijkomende probleem voor dat de mobiliteit uit armoede laag is, en in elk geval lager dan in Nederland of Denemarken. De omstandigheden waarin onderwijs zijn rol moet spelen, zijn hier dus moeilijker dan elders. Onderwijs als sociale lift is afhankelijk van wat op andere beleidsdomeinen gebeurt. Als voorbeelden van maatregelen noemt hij een hervorming van het groeipakket of een uitbreiding van de huurpremie, die, doordat ze kosten verminderen en meer stabiliteit bieden, een context scheppen waarbinnen ook het onderwijs als systeem effectiever wordt.

Het onderwijs als sociale lift hangt ook samen met de vormgeving van het onderwijssysteem op lange termijn. Daarbij vernoemt hij de grote onderwijsdebatten over de hervorming, de focus op leren dan wel welbevinden, ongelijkheid en early tracking.

3. Impact van armoede op leren

Ondertussen gaat het op korte termijn over de impact van armoede op leren, die zeer groot is. Dat blijkt uit het toenemende empirisch onderzoek over de relatie tussen inkomensgebrek, de cognitieve ontwikkeling en leeruitkomsten. Voor het eerst verscheen nu ook een systematische review die al die onderzoeken bundelt en lessen trekt.

De resultaten zijn duidelijk: kinderen die opgroeien in een gezin waar te weinig inkomen is, doen het veel slechter op school om die reden. Alle maatregelen die het inkomen verhogen (gaande van tewerkstelling over gerichte gezinsbijslagen tot huisvestingspremies) hebben een effect op de cognitieve uitkomsten van kinderen die opgroeien in dergelijke gezinnen. De materiële omstandigheden verbeteren, verbetert de leerprestaties en maakt het scholen gemakkelijker hun rol van sociale lift op langere termijn waar te nemen.

De spreker benadrukt dat onderzoek dit bevestigt in uiteenlopende contexten over heel de wereld, al zijn er geen specifieke cijfers voor Vlaanderen of België. In dat verband signaleert hij nog een grootschalige studie, Baby's First Years, die in de VS is gestart en waarin het gezinsinkomen van een heel grote groep van jonge kinderen wordt verhoogd, waarna de leerprestaties tijdens hun schoolloopbaan verder worden opgevolgd. De impact van opgroeien in armoede op de ontwikkeling van het brein en meer bepaald de vernauwing van de cognitieve bandbreedte is inmiddels bekend.

Verder heeft de COVID-19-crisis voor veel scholen de ongelijke materiële omstandigheden erg zichtbaar gemaakt. Men stelde immers vast dat men leerlingen

verloor bij de overschakeling op digitaal lesgeven. Ter illustratie vermeldt Wim Van Lancker de volgende cijfers: 12 procent van de Belgische 0-15-jarigen heeft geen geschikte plek in huis om huiswerk te maken of te studeren, 4 procent heeft geen leesboeken in huis aangepast aan hun leeftijd, 4,8 procent woont in een woning die niet verwarmd kan worden, 3,8 procent heeft geen internet thuis, 8 procent heeft geen mogelijkheid om thuis even buiten te spelen en 9 procent woont in een huis dat overbevolkt is. Door COVID-19 werden de al moeilijke omstandigheden van kansarme kinderen nog verslechterd, concludeert de spreker.

Door haar impact op leren, heeft armoede ook impact op de latere levenskansen. Inkomen is de sleutel tot minder armoede en beter leren. Daarin spelen twee mechanismen. Meer geld of minder kosten laat toe de materiële levensomstandigheden te verbeteren en zo de voorwaarden voor succesvol leren te vervullen. Meer geld vermindert financiële stress en verbetert zo de verhoudingen tussen gezinsleden en de cognitieve ruimte.

4. Wat kunnen scholen doen?

In zijn antwoord op de vraag wat scholen kunnen doen in het kader van het flankerend beleid, benadrukt Wim Van Lancker dat niet zij noch de individuele leerkrachten verantwoordelijk zijn voor de vermindering van de armoede. Zij kunnen immers geen cash geven of betere huizen. Dat betekent echter niet dat ze niets kunnen doen. Zij kunnen een deel van de oplossing zijn door met de schoolcultuur bij te dragen aan betere leeruitkomsten en daardoor ook op lange termijn hun rol als sociale lift beter spelen. Zij kunnen op flankerend niveau initiatieven nemen om de gevolgen van het leven in armoede tegen te gaan en daardoor de omstandigheden creëren die de generationele cyclus doorbreken.

4.1. Concrete voorbeelden

Daarop geeft Wim Van Lancker enkele voorbeelden. Als eerste vermeldt hij structurele samenwerking door de scholengemeenschap met de lokale overheden. Daarbij kan het belang van brugfiguren en ervaringsdeskundigen niet overschat worden. Armoede is immers vaak onzichtbaar of wordt actief verborgen. Ouders doen er alles aan om te vermijden dat hun kinderen opvallen of gepest worden, zijn bang dat zich blootgeven op dit vlak negatieve gevolgen zal hebben voor de kinderen. Scholen zijn dan ook niet altijd het best geplaatst om een armoedeprobleem te onderkennen, vandaar de noodzaak van vertrouwenspersonen uit de lokale gemeenschap om signalen te capteren en te identificeren, hulpverlening aan te spreken en gezinnen na samenspraak door te verwijzen. Op die manier wordt ook stigmatisering voorkomen en rekening gehouden met de angst voor de plaatsing van de kinderen. De structurele samenwerking met lokale overheden kan voor vertrouwen zorgen.

De spreker geeft daarbij nog een voorbeeld van hoe het niet moet, namelijk gratis maaltijden verstrekken op school (wat op zich wel een direct gunstige impact heeft, omdat men niet kan studeren met een lege maag, en ook op lange termijn positieve uitwerking kan hebben) en dan vervolgens in ruil vragen om herkenbaar een bepaalde taak uit te voeren. Voor dergelijke initiatieven kan men beter structureel samenwerken met de lokale besturen en hun expertise, of binnen de scholengemeenschap of koepel.

Wat men moet doen, is armoedebewust handelen op schoolniveau, vat hij samen, en rekening houden met de materiële omstandigheden van het leren en de context van armoede. Een beleid ten aanzien van te laat komen, is een ander voorbeeld. Men kan de kinderen straffen maar ook met de ouders de oorzaken bespreken. Eens te meer kunnen brugfiguren hier een rol spelen en aanwijzen of er hulpwegen zijn op andere niveaus.

Armoedebewust handelen vereist gemotiveerde leerkrachten die daarop blijven hameren, durven te botsen met schoolstructuren die nog geen dergelijke samenwerking zijn aangegaan en een en ander ook blijven opvolgen. Hij erkent wel dat het moeilijk is voor individuele leerkrachten als hun school daar niet in meegaat. Laptops zijn goed, armoedebewust handelen is beter, stelt hij met een boutade. De opdrachten die men er thuis mee moet uitvoeren, moeten ook afgestemd zijn op de moeilijke materiële levensomstandigheden van kinderen in armoede, die niet noodzakelijk hetzelfde in huis hebben als mensen uit de middenklasse. Die assumptie moet men laten varen.

Ook op het vlak van schoolkosten kan men veel doen: welke facturen stuurt men, welke brieven en welke boodschap? Er zijn heel wat initiatieven gericht op het voorkomen dat onbetaalde schoolfacturen een probleem worden voor de kinderen, en die zorgen voor discrete hulp aan de ouders, eventueel met een afbetalingsplan. Er zijn echter ook scholen die meteen dreigen per brief en werken met incassobureaus. Daarmee maakt men de omstandigheden voor de kinderen echter moeilijker en dus het probleem erger. Scholen kunnen echter met een geheel van kleine aanpassingen wel degelijk een armoedebewuste cultuur installeren, die ook op de lange termijn en aan structurele hulp werkt.

In dit verband vult hij nog aan dat ook voor de lerarenopleidingen op dit vlak een rol is weggelegd.

5. Rol van het Vlaamse beleidsniveau

Tot slot gaat Wim Van Lancker in op de rol van het Vlaamse beleidsniveau in de ondersteuning van scholen. Evaluatie leert dat het effect van de GOK-middelen positief maar beperkt is. Vraag is wel of de verwachtingen juist geformuleerd zijn. Als het (kinder)armoedeprobleem zelf groter wordt, zal het niet lukken met GOK-middelen om dat te keren. Wat men wel kan verwachten, is dat ze meer worden ingezet voor de uitbouw van een armoedebewust beleid door scholen, meer bepaald de structurele inbedding van de genoemde captatie van signalen en samenwerking.

Voorts kan de Vlaamse overheid de schoolkosten verminderen op een duurzame manier. De invoering van een maximumfactuur in het secundair onderwijs zou alvast een goede zet zijn, beter dan het opzetten van ad-hocoplossingen waarbij organisaties ondersteund worden die aan oplapwerk doen, zoals het verstrekken van leningen of afbetalingsplannen om schoolboeken te kopen. Het is beter om de kosten op een structurele manier te verlagen, waardoor ook mensen met een laag inkomen veel makkelijker de schoolfactuur kunnen betalen. Daarmee zou ook een complexe differentiatie van de schooltoeslagen onnodig worden. Beperking van de kosten noemt hij een structurele hefboom voor de verbetering van de leeromstandigheden. Zomerscholen zijn een goed instrument voor de remediëring van leerachterstand door COVID-19.

Op Vlaams niveau moet verder ook nagedacht worden over de ondersteuning van brugfiguren en ervaringsdeskundigen. De berichtgeving over de stopzetting van bepaalde opleidingen staat daar alvast haaks op, al is de vormgeving uiteraard bespreekbaar. Hun vermogen om op veilige en vertrouwenwekkende manier signalen te capteren, is van onschatbare waarde voor een armoedebewuste schoolcultuur, benadrukt de spreker.

Tot slot verklaart hij nogmaals dat het onderwijs structurele armoede niet kan oplossen maar wel met de gevolgen ervan wordt geconfronteerd. Een structureel armoedebelaid in de verschillende bevoegdheidsdomeinen zal ook op onderwijs een positieve weerslag hebben.

II. Uiteenzetting door Netwerk tegen Armoede

Nele Schroyen legt uit dat het Netwerk tegen Armoede een netwerk is van 58 verenigingen in Vlaanderen en Brussel die als missie hebben om armoede te bestrijden met mensen in armoede zelf. De kennis en ervaring van mensen in armoede staat centraal in alles wat men doet en zegt. In de verenigingen treden mensen in armoede uit hun sociaal isolement, gaan ze in dialoog met elkaar en met de maatschappij en geven ze vormingen en beleidsaanbevelingen aan overheid en andere organisaties en instellingen. Netwerk tegen Armoede neemt hun kennis en ervaring naar het Vlaamse niveau en ondersteunt de verenigingen in hun werking.

De verenigingen die vandaag deelnemen, met ervaringsdeskundigen in de armoede, zijn Recht-Op uit Antwerpen, Vierdewereldgroep Mensen voor Mensen uit Aalst en Vrienden van het Huizeke uit Brussel. Zij zullen het woord nemen namens vele mensen in armoede.

De gasten zijn dankbaar voor de uitnodiging die ze van de commissie kregen en met het onderwerp van de hoorzitting. Onderwijs is voor de verenigingen immers een belangrijk thema als het gaat over armoedebestrijding. Het VAPA is voor hen van belang als tool van de Vlaamse Regering om haar ambities over armoedebestrijding concreet te maken, en dat in principe bovendien met de participatie van mensen in armoede. Het is hun visie, en ook de reden waarom instrumenten als de armoedetoets en verticaal armoedeoverleg bestaan, dat structurele armoedebestrijding maar mogelijk is als geluisterd wordt naar wat mensen in armoede nodig hebben en welke aanpak voor hen werkt.

Het klopt dat zij deelnemen aan het HPAO, waar ook het VAPA ter tafel komt, maar zeker deze keer hebben de vakministers zelf de pen vastgehouden voor hun aandeel. De verenigingen zelf hebben er inhoudelijk weinig aan geparticipeerd, zoals ze ook verklaard hebben in hun officiële reactie. Participatie vergt immers dat de doelgroep op tijd betrokken wordt, dus voorafgaand aan de concretisering tot beleidsacties van de intenties, merkt de spreker op.

Het is al eerder aangetoond dat zaken uitrollen zonder dat ze met hen zijn afgetoetst of zonder dat ze gebaseerd zijn op adviezen van ervaringsdeskundigen, niet de verhoopte resultaten oplevert. Participatie is een proces, wat tijd kost, erkent ze, maar ineffectieve maatregelen en acties kosten vaak nog veel meer. Het netwerk wil effectieve beleidsacties, zoals allicht ook de commissie, en door ervaringsdeskundigheid tijdig binnen te brengen in het proces, kan elk zijn rol op een constructieve manier spelen.

Het VAPA is een voorbeeld van horizontaal of transversaal beleid. Van elke vakminister wordt verwacht om, naast zijn of haar bevoegdheden, ook aan armoedebeluid te doen. Het netwerk hoopt dat iedereen de omvang en de urgentie van het probleem goed inschat en die taak en verantwoordelijkheid ter harte neemt, met inbegrip van de coördinerende minister.

Wat onderwijs betreft, is de maatschappelijke context geschetst door Wim Van Lancker. De noden van mensen in armoede heeft ook het netwerk al eerder gedeeld: structurele kostenbeheersing in het secundair onderwijs, meer inzicht in armoede in de schoolteams, partnerschap tussen school en ouders, de digitale kloof dichten, een rechtvaardig inschrijvingssysteem en laagdrempelig levenslang en levensbreed leren. Dat zijn essentiële zaken op de weg naar gelijke onderwijskansen en het dichten van de sociale ongelijkheidskloof in het onderwijs.

In het VAPA vindt men daarover acties, maar zijn ze ambitieus genoeg? Volstaan ze om structureel armoede te bestrijden? De verenigingen zullen aan de hand van getuigenissen delen wat volgens het Netwerk tegen Armoede, en dus mensen in armoede, essentieel is voor een armoedebestrijdend onderwijs. Naast onder andere een Edusprong en een Digisprong is het ook tijd voor een GOK-sprong. De individuele acties uit het VAPA zullen slechts zijdelings ter sprake komen, maar de commissieleden kunnen daar uiteraard nog vragen over stellen, aldus de spreker.

Achtereenvolgens komen de volgende mensen aan het woord. Eerst de Vierdewereldgroep Mensen voor Mensen met Nele en Ingrid, die het belang van onderwijs in de verf zetten vanuit het verhaal van Ingrid. Daarna zullen Fiona en Ann van Vrienden van het Huizeke ervaringen delen uit de brugfigurenwerking in Brussel. Nadien vestigen Karen en Jamila nog eens de aandacht op het verschil in leefwereld tussen schoolteam en sommige ouders en de gevolgen daarvan. Nele uit Aalst zal de bijdrage afsluiten.

Nele van Vierdewereldgroep Mensen voor Mensen Aalst hoorde Wim Van Lancker al aantonen dat het Vlaamse onderwijssysteem de sociale ongelijkheid bevestigt in de plaats van een sociale lift te zijn. Zij treedt dat bij en geeft daartoe het woord aan Ingrid, die uit het leven gegrepen kan vertellen hoe belangrijk de hefboom onderwijs is voor mensen in armoede. Ingrid's verhaal is uiteraard maar één verhaal, maar tegelijk ook dat van velen. Veel van de ervaringen die men in haar verhaal terugvindt, ziet men terugkeren bij andere mensen in armoede. De spreker nodigt de commissie uit om te luisteren naar de jeugd en eigen schoolervaringen van Ingrid. Uiteraard is het onderwijssysteem van toen het onderwijssysteem van vandaag niet meer, maar toch is het belangrijk om dat te vertellen, omdat die ervaringen in de rugzak van Ingrid zitten als latere mama op de school van haar eigen kinderen.

Netwerk tegen Armoede wil die verhalen van mensen vertellen omdat men ervan overtuigd is dat de commissieleden, als mensen die de armoede-ervaring niet hebben, daar veel van kunnen leren, met name over de complexiteit van armoede, maar ook over hoe en wat zij allemaal samen kunnen doen om de armoedeproblematiek echt aan te pakken.

Ingrid van de Vierdewereldgroep Aalst is opgegroeid in armoede. Zij waren met zes kinderen, van wie zij de derde was. Haar vader was werkloos en alcoholist, haar moeder deed het huishouden. Zij beseft goed hoe haar moeder probeerde te toveren om elke dag warm eten aan haar kinderen te geven en ervoor te zorgen dat ze proper gekleed waren. Wat ze zich wel nog goed herinnert, is dat ze zomerklaren droeg in het putje van de winter, met een dikke trui erover.

Op schoolreis konden ze nooit mee, er was geen geld voor. Ze waren zagezegd ziek. Zelf vonden ze dat eigenlijk niet zo erg, want dan hoefden ze eens een hele dag niet te doen alsof ze het zo leuk vonden op school. Vrienden hadden ze niet, ze waren eenzaten. Voor haar was het voldoende dat haar zussen daar op school zaten, met wie ze een eigen groep vormde. Thuis mocht niemand op bezoek komen, want dat waren toch maar pottenkijkers. Zij gingen ook zelf bewust nergens naartoe en mochten dat ook niet van hun moeder.

Ingrid voelt wel dat het allemaal nog steeds invloed heeft op haar. Ze voelt zich heel snel falen, heeft weinig zelfvertrouwen, ook als moeder. Als er iets misgaat met haar kinderen, als haar zoon gepest wordt op school, dan denkt ze dat het haar fout is. Zijn brooddoos is niet genoeg gevuld, hij heeft geen merkkleren aan, hij is niet mooi genoeg gekleed en misschien heeft ze hem wat overbeschermd. Dat blijft haar achtervolgen.

Zij heeft het gevoel dat zij niemand is, wat haar ook honderd keren gezegd is. Wat zij echter het belangrijkste vindt, is dat zij niet de kans kreeg om te studeren. Er was maar één ding zeker bij haar thuis: op 14 jaar gaan werken. De dag na haar 14e verjaardag is ze begonnen in een jutefabriek. Op haar 17e is ze daar gestopt om in Aalst te kunnen werken, dichterbij haar vriendje. Kort daarop zijn zij getrouwd, eigenlijk ook een beetje een vlucht van thuis, om weg te zijn van de miserie. Zij hoopte op een beter leven en zou het eens allemaal anders doen.

Dat heeft ze gedaan. De start was heel moeilijk, want ook haar man kwam uit generatiearmoede. Zij hadden allebei niets, geen bed, geen kast, geen tafel of stoelen, niets. Ze hadden gelukkig allebei werk en dus gingen ze een lening aan om zich te kunnen installeren. In het begin ging het even goed, maar heel snel zaten ze in de financiële problemen. Op een bepaald moment is ze ziek geworden en kon ze niet meer gaan werken. Had ze echter een diploma gehad, dan had ze ander werk kunnen doen toen het fysiek te zwaar werd.

Haar zoon is nu 20 jaar en gaat nog altijd naar school. Hij heeft autisme – sinds het eerste leerjaar heeft hij die diagnose – en het is altijd moeilijk gegaan op school: de communicatie, de financiële problemen en de uitsluiting omdat hij niet was zoals andere kinderen. Hij is nu in zijn negende school en dat is eindelijk de goede. Hij heeft online gesprekken met zijn begeleidster in het afstandsonderwijs. Daar mag ze echt niet over klagen.

Ingrid had geen computer bij de start van de lockdown, hoewel haar zoon er een nodig had voor de onlinelessen. Eerst mochten ze er een gebruiken van een vriendin, maar die was niet sterk genoeg. Nu hebben ze er een gekocht, maar daar waren ze financieel niet op voorzien. Zijn computer is de gezinscomputer. Als haar zoon online les heeft, kan zij dus niet op de computer.

Zij vindt het ook zo jammer dat de uitstappen zo duur zijn. Een paar jaar geleden ging haar zoon met de school naar Londen voor 600 euro. Gelukkig mochten ze het in stukken betalen, maar het is wel weer een afbetaling die men erbij heeft. Zelf kon zij vroeger nooit mee op meerdaagse uitstap en zij zag het als mogelijk zijn enige kans om naar Londen te gaan. Hij was ook supergelukkig dat hij het heeft kunnen doen, maar ze hebben zich daar veel tekort voor moeten doen. Dan moet men nog zakgeld meegeven, zorgen dat hij reservekleden heeft, die thuis niet voor het grijpen liggen. Men koopt dat allemaal, want men wil dat zijn kind is als elk ander kind, zegt Ingrid.

Haar kinderen doen het niet slecht. Daar is ze heel gelukkig om en dat houdt haar recht. Ze zien dat alle ouders in armoede daarvan dromen, maar dat de cirkel soms moeilijk te doorbreken is. Zij hebben er alvast alles aan gedaan om dat te bereiken. Leerkrachten zijn daar belangrijke schakels in. Zij vindt het belangrijk dat die armoede kunnen zien en begrijpen en dat ze een andere bril kunnen opzetten, om de leerlingen op de juiste manier te kunnen ondersteunen en de ouders te betrekken.

Dat is wat zij willen: geen geld, eten of kleren, maar samen vechten opdat hun kinderen niet uitgesloten worden, opdat zij gewoon als mens dezelfde rechten hebben als ieder mens.

Fiona van de Vrienden van het Huizeke Brussel legt uit dat Ann en zij een tandem-duo zijn van de vereniging waar armen het woord nemen. Zij werken als brugfiguren en willen vandaag het belang bespreken van die methodiek voor de optimalisering van de voorwaarden om goed te kunnen leren.

Daarop somt ze de kenmerken van brugfiguren op. Zij zijn neutraal en behoren niet tot de school. Ze zijn hulpverleners en hebben dus andere competenties en

expertise dan bijvoorbeeld leerkrachten. Ze werken outreachend en vraaggestuurd. De uitgangspunten van haar verdere uiteenzetting zijn dat armoede en kansarmoede inhakken op alle levensdomeinen en niet alleen op het aspect onderwijs voor de kinderen en dat armoede zorgt voor ruis op de communicatie. De stress die gepaard gaat met armoede, zorgt ervoor dat mensen selectiever horen, dingen niet kunnen horen of begrijpen vanuit een zekere angst of bezorgdheid. Bovendien ervaren ze dat, als ze naar een organisatie stappen, die vaak in vakjargon spreekt en vooral weinig luistert. Liever vertellen die zelf welk aanbod ze hebben.

Vervolgens stelt ze hun eigen antwoord voor, dat ontwikkeld is samen met de doelgroep. Brugfiguren verminderen de ruis op de communicatie door de stress te verlagen bij mensen in armoede via nabijheid (het outreachende aspect), breed kijken en vooral heel onbevangen luisteren. Zij nemen de hele context van het gezin mee en installeren daarrond begeleiding op maat voor het volledige gezin. Verder sensibiliseren ze alle voorzieningen die rond het gezin werken over armoede en haar impact op het leven.

Doet men dat niet, en blijft men aanbodgestuurd werken, dan heeft dat op verschillende niveaus merkbare effecten. Die zijn er bij hulpverleners of leerkrachten, waarvan ze het CLB als voorbeeld geeft. Een CLB heeft een bepaald werkstramien, met een beperkt aantal contactmomenten per cliënt, waardoor het niet alle aspecten kan opnemen noch alle noden beantwoorden. Een hulpverlener die vraaggestuurd werkt, valt in dergelijke organisatie uit de boot.

Ann van de Vrienden van het Huizeke in de Marollen vult de getuigenis aan vanuit het perspectief van de ervaringsdeskundige. Zij heeft zelf twee kinderen, maar vier in een samengesteld gezin. Zij vindt het droevig om vast te stellen hoe in de school van haar kleinzoon wordt omgegaan met de preciaire gezinssituatie waarin hij woont. Men probeert wel maar weet niet hoe het aan te pakken, wat haar ertoe brengt te pleiten voor outreachend werk door brugfiguren naar leerkrachten en schoolmedewerkers. Zij kennen immers de binnenkant van de armoede niet en weten niet wat armen aan den lijve of emotioneel ondervinden. Het is dan ook van belang om te luisteren naar mensen in armoede en hun noden.

Die laatste verschillen ook van school tot school. Niet elke school heeft op ieder uur van de dag een brugfiguur nodig. Laat hen dat zelf invullen, maar betrek ook mensen in armoede in de gesprekken. Zelf is ze begonnen als ervaringsdeskundige bij de Vrienden in 2006. In het begin klopten ouders vooral aan voor huiswerkbegeleiding, maar gaandeweg merkte men dat ook andere aspecten meespeelden. Op die manier is men ertoe gekomen ook leerkrachten te ondersteunen met brugfiguren. Daarover bestaat in alle provincies al heel wat expertise bij lokale verenigingen. Zij roept op om daarmee samen te werken, opdat zorg kan geboden worden aan alle leerlingen. Nog te veel van hen worden in speciale trajecten gezet die geen rekening houden met de gehele gezinscontext. Als men de situatie van een kind in het onderwijs wenst te verbeteren en het kansen wil bieden om te slagen, moet men die hele context meenemen.

Fiona vervolgt dat het duidelijk belangrijk is om afstemming te realiseren tussen onderwijs en (jeugd)welzijn, waar brugfiguren de verbinding kunnen zijn. Daarover is ook een actie opgenomen in het VAPA, die momenteel invulling krijgt in een project bij Welzijn.

Voor *Karen* van Recht-Op Antwerpen is duidelijk geworden dat armoede heel complex is, zoals men heeft kunnen aanvoelen in de verhalen van Ingrid en Ann. Zoals eerder gezegd, is het van belang dat horizontaal over de beleidsdomeinen heen aan te pakken. Ze benadrukt dat onderwijs goud in handen heeft en een

belangrijke sleutel kan zijn, een hefboom voor jongeren en hun gezinnen. Een succesvolle schoolloopbaan kan de armoedesituatie doorbreken.

Ook zij is voorstander van de keuze om van het VAPA geen ellenlange opsomming te maken met acties, maar er eerder een aantal uit te pikken als focus of prioriteit: liever enkele, sterke prioriteiten dan een lange, vrijblijvende lijst, maar de huidige armoedecijfers nopen wel tot ambitie. De prioriteiten moeten dan ook degene zijn die op korte en lange termijn iets kunnen veranderen.

Omdat men gelooft dat onderwijs een verschil kan maken, hoopt men ook dat er voldoende durf, initiatief en doorzettingsvermogen is om het tij te keren. Het lijkt niet zinvol om zelf nu met een opsomming te komen van acties die gemist worden, al wil het netwerk daarover graag met de commissie in dialoog gaan. Ze vestigt er nog wel de aandacht op dat de acties in het VAPA alleen succesvol kunnen zijn in een juist schoolklimaat. Jamila zal toelichten wat ouders belangrijk vinden om tot gelijke kansen te komen in het onderwijs en zo de armoedesituatie te doorbreken.

Jamila van Recht-Op Antwerpen vermeldt eerst enkele onderwerpen die vandaag al aan bod gekomen zijn of die ook in het actieplan zitten, zoals de betaalbaarheid van het onderwijs, de samenwerking met welzijn of jeugdhulp, de inzet op talenten en het digitale. Maar als de oudergroep nadacht over wat er nodig is, zag men dat partnerschap naar boven kwam als het belangrijkste, want anders is er geen communicatie.

Als eerste voorbeeld geeft ze kosten en betaalbaarheid. Zonder goed contact met de school, zijn problemen met lege brooddozen of rekeningen moeilijk uit te leggen.

Een ander voorbeeld is de samenwerking tussen de school en de jeugdhulp. Die brug is belangrijk om problemen op te lossen. Armoede kan niet doorbroken worden als mensen niet tegen de school durven zeggen wat er thuis gaande is.

Ook het digitale aspect is belangrijk. Onlinelessen zijn een mooi idee, maar niet gemakkelijk voor alle gezinnen. Hebben ze een laptop? Is de verbinding goed? Kunnen ze met het toestel werken? Wie op die punten niet meekan, loopt ook het risico dat punten worden afgetrokken.

Mensen in armoede weten wat het betekent als er geen partnerschap is tussen de school en de ouders.

Corona heeft alles op zijn kop gezet. Maar alle kinderen moeten meekunnen. Corona mag niet als excuus gebruikt worden om niet naar structurele oplossingen te zoeken.

Karen van Recht-Op Antwerpen vat samen dat Jamila het belang heeft willen aantonen van de verbinding tussen de leefwereld van gezinnen in armoede en leerkrachten. Als er te veel schroom is of geen verbinding, of als er ruis zit op de communicatie, dan zullen acties of projecten niet tot succesvolle resultaten komen. Van groot belang is een goed partnerschap tussen ouders en school, een gelijkwaardige relatie opdat er kan samengewerkt worden aan gelijke onderwijskansen. Voor armoedebewust handelen op school moeten ook de leerkrachten goed ondersteund worden door hen inzicht te verschaffen in de leefwereld van gezinnen in armoede. Men kan maar met een oplossing komen als men het probleem kent of weet dat dergelijke problemen kunnen bestaan.

Het onderwijspersoneel is vandaag geen weerspiegeling van de samenleving. De klasgroepen zijn op alle vlakken veel diverser dan de leerkrachten. Dat hoeft gelijke kansen niet in de weg te zitten, maar vraagt wel aandacht en initiatief.

Vandaar het pleidooi om ervoor te zorgen dat er in scholen een juist kader is, een geschikt schoolklimaat waardoor de acties in het VAPA tot hun recht kunnen komen.

De verbinding is echter niet alleen belangrijk tussen gezinnen en de school, maar ook tussen gezinnen in armoede en het beleid. De verantwoordelijkheid om de armoedecirkel te doorbreken, ligt niet alleen bij schoolteams maar ook bij de overheid.

Nele van Vierdewereldgroep Mensen voor Mensen sluit de presentatie af met een indeling in drie niveaus. Op microniveau ziet het netwerk de leerkracht in de klas. Spreekt hij leerlingen aan over een onbetaalde factuur? Zorgt hij ervoor dat alle ouders naar het oudercontact komen? Omdat de individuele leerkracht het verschil kan maken, pleit ze ervoor om armoede een plaats te geven als vaste leerlijn in de lerarenopleiding.

Het mesoniveau is dat van de scholen, scholengroepen en schoolbesturen, die het individuele leerkrachten moeilijker of makkelijker kunnen maken om de armoedebrijs op te zetten. Zij doet een oproep tot dat laatste, bij elke beslissing. Een concrete aanbeveling op dit niveau is werken aan een goed kostenbeleid. Het is belangrijk dat elke school en schoolbestuur een duidelijke visie daarop heeft en dat die niet alleen ingegeven is door cijfertjes. Men moet ook inzetten op een duidelijk stappenplan bij onbetaalde facturen, ouders duidelijk informeren over schoolkosten, werken met spaarplannen en de eigen kosten kritisch onder de loep nemen. Binnen het VAPA is er al het project Samen tegen Onbetaalde Schoolfacturen, wat door het netwerk wordt gesteund en verplicht zou moeten worden in elke school, gecontroleerd door de overheid.

Het macroniveau ten slotte, waartoe ook de commissie behoort, moet zorgen voor de contouren waarbinnen micro- en mesoniveau aan de slag gaan. Het moet ondertussen duidelijk zijn dat armoede geen apart vakje is binnen onderwijsbeleid. Het heeft met alles te maken, waarbij ze het decreet Leerrecht vermeldt, het inschrijvingsbeleid, gelijke onderwijskansen en de hervorming van het secundair onderwijs. Het netwerk roept op om bij al die dossiers de armoedebrijs op te zetten en van daaruit beleid te voeren dat ook de kwetsbare leerlingen ten goede komt. Dat betekent ook dat armoede niet op te lossen is met een project hier en daar, vaak naast elkaar, afgebakend in de tijd en met de verplichting om altijd weer innovatief te zijn.

Armoede vraagt integendeel een sterk macroniveau dat durft te investeren op lange termijn, dat de onderliggende niveaus niet alleen stimuleert maar ook regelgevende kaders schept en zo de contouren aangeeft waarbinnen moet worden gewerkt. Onderwijs is nu eenmaal een Vlaamse materie. Men moet ervoor zorgen dat armoede niet afhangt van de goede wil van een school, scholengroep of schoolbestuur, maar dat er op Vlaams niveau een sterk gelijkekansenbeleid gevoerd wordt.

De spreker roept dan ook de commissie op om mee dat sterk Vlaams gelijkekansenbeleid waar te maken, en kinderen en jongeren uit kwetsbare gezinnen alle kansen te geven die ze nodig hebben om de armoedecirkel te doorbreken en op die manier van onderwijs de sociale lift te maken die het kan zijn.

III. Uiteenzetting door vzw De Link

Derkje Van der Elst schetst dat vzw De Link al twintig jaar expertise heeft opgebouwd in de opleiding en inzet van ervaringsdeskundigen op het vlak van armoede en sociale uitsluiting. Zij wil aantonen dat ervaringskennis in het algemeen en

professionele ervaringsdeskundigheid in het bijzonder noodzakelijk zijn voor de ontwikkeling van sociaal beleid en sociale praktijk.

1. Geen sociaal beleid zonder ervaringsdeskundigheid

Uitgangspunt van haar eerder theoretische betoog wordt gevormd door de processen die tot sociale ongelijkheid leiden, want die moeten worden doorbroken. De maatschappij wordt geordend door sociale instituties, de formele en informele regels, beloningen en sancties die bepalen welk sociaal gedrag wenselijk is in sociale relaties. Welk gedrag wel of niet kan, wordt bepaald op basis van kenmerken zoals gender, klasse, etniciteit, leeftijd en gezondheid. Sommige daarvan worden hoger ingeschat dan andere, waardoor bepaalde groepen mensen minder sociale macht of ontwikkelingskansen krijgen.

Mensen ontwikkelen een persoonlijk moreel kompas en persoonlijke gedragspatronen in de context van de in hun leefwereld dominante regels over normaal gedrag. Het ontwikkelen van een moreel kompas en gedragspatronen vereist lange en intensieve inbedding in een groep. De kinderjaren en jeugd spelen een belangrijke rol in die levenservaring, omdat normen, waarden en gedragspatronen in die fase ingeslepen worden.

Mensen passen zich aan de normen van hun omgeving aan en adopteren gedrag zonder zich heel bewust te zijn van de normatieve evidenties of assumpties in hun leefwereld. Ze zijn er zich daardoor ook niet van bewust dat hun moreel kompas en hun gedragspatronen niet functioneel zijn in andere leefwerelden. Mensen gaan ervan uit dat wat zij goed of slecht vinden, de norm is voor iedereen en dat iedereen weet hoe men zich volgens die normen moet gedragen. Door het eigen moreel kompas als een natuurwet te zien, ontstaan schuldmodellen waarin niet-normatief handelen als crimineel of deviant wordt gezien, en in elk geval als individueel falen.

Mensen met machtsposities in de systeemwereld hebben meer ruimte of krijgen meer kansen om de sociale ordeningsprincipes te bepalen. Dat doen ze volgens hun eigen morele kompas, waardoor ongelijke sociale verhoudingen worden gereproduceerd, zij het vaak onbewust en niet moedwillig. Het geloof in schuldmodellen versterkt dat proces, omdat het de motivatie voor het aanpassen van sociale structuren onderuithaalt. Dergelijke reproductie van sociale gelijkheid is stug, wat echter niet uitsluit dat sociale verandering mogelijk is. Als men sociale ongelijkheid wil wegwerken, om meer burgers kansen tot persoonlijke en maatschappelijke ontplooiing te bieden, vraagt dat de aanpassing van de formele en informele regels van instellingen waar mensen zich kunnen ontplooien zoals school, werk, zorg en vrije tijd.

Aanpassing van ordeningsprincipes vereist dialoog tussen mensen in maatschappelijke machtsposities en mensen uit sociale groepen, van wie de ontwikkelingskansen beperkt worden. Het opzetten van dergelijke co-creatieve dialoog maakt het mogelijk om sociale praktijken en beleid te evalueren en bij te sturen. Daartoe moeten voorwaarden vervuld worden, want men mag niet verwachten dat het vanzelf goedkomt als men mensen uit verschillende leefwerelden en met uiteenlopende referentiekaders, die zich niet bewust zijn van elkaars moreel kompas, rond de tafel samenbrengt.

Co-creatieve dialoog vereist dat zowel mensen in machtsposities als mensen die sociale uitsluiting ervaren, de eigen sociale positie en de evidenties van hun sociaal kompas in vraag willen en kunnen stellen. Beide groepen moeten, ondanks vaak wederzijdse negatieve ervaringen, de goede bedoelingen en niet-moedwilligheid achter de handelingen van de andere zien. Ze moeten samen op zoek willen gaan naar wat hen verbindt.

Door de participatie van mensen uit organisaties waar armen het woord nemen en die van opgeleide ervaringsdeskundigen aan sociale praktijken en beleid decretaal te verankeren, was Vlaanderen twintig jaar geleden al koploper in het erkennen en bevorderen van competenties tot het aangaan van een co-creatieve dialoog. Dat wordt ook internationaal erkend. De inzet van ervaringsdeskundigen werd ook al snel door de VDAB gezien als een belangrijke stap in activeringstrajecten. Tegelijk is ervaringsdeskundigheid geëvolueerd in de context van ggz en meer recent is haar belang ook in andere sectoren zoals gehandicaptenzorg of jeugdzorg gaan toenemen.

Daarnaast ziet men, nationaal en internationaal, dat het hoger onderwijs de laatste jaren het werken ermee omarmt om toekomstige hulpverleners en pedagogen een authentiek inzicht te geven in de leefwereld van hun cliënten of leerlingen, en om hen de nodige vaardigheden bij te brengen om vanuit dialoog krachtbevorderend of empowerend te werken, schetst de spreker.

2. Van ervaring tot ervaringsdeskundigheid

Ervaring is wat men door ondervinding geleerd en geïnterpreteerd heeft, ook al is dat niet altijd zo bewust. Men past zich aan zijn leefwereld aan en ontwikkelt een moreel kompas. Ervaring is nog geen ervaringskennis. Individuele ervaringskennis is nodig om te komen tot collectieve ervaringskennis, die op zijn beurt weer invloed uitoefent op de individuele. Die bestaat in het inzicht dat men heeft in wat men zelf heeft meegemaakt, verwerkt tot een verhaal waaruit men kan leren. Iedere mens doet dat, maar mensen die pijnlijke of ingewikkelde dingen hebben meegemaakt en weinig kansen tot reflectie kregen, moeten dat vaak op latere leeftijd nog doen. Zij moeten daarvoor potjes openen die ze liever gesloten zouden laten. Men mag de moeilijkheid daarvan niet onderschatten, waarschuwt de spreker, ook al is dergelijk persoonlijk levensverhaal noodzakelijk.

Collectieve ervaringskennis start op het moment dat men in staat is om te vergelijken en te praten met andere mensen die dat ook meegemaakt hebben, waarbij men gelijkenissen en verschillen leert kennen. Gaandeweg verwerft men, door koppeling van de ervaring aan inzichten in maatschappelijke en psychologische processen, inzicht in structurele uitsluitingsmechanismen, maar ook in welke handelingsstrategieën wel of niet werken om drempels te overkomen.

Collectieve ervaringskennis is een voorwaarde om te komen tot ervaringsdeskundigheid, waarin men in staat is om de ervaringskennis, wat armoede individueel met een mens doet en hoe uitsluitingspatronen en drempels structureel verankerd zitten in maatschappelijke systemen, over te dragen aan derden. Dergelijke ervaringsdeskundigen worden ingezet om andere mensen in armoede te ondersteunen in het durven en kunnen gebruiken van sociale kansen en rechten. Daarnaast werken ze met dienstverleners en beleidsmakers aan de co-creatie van sociaal-culturele praktijken en beleid. Tot slot ondersteunen ze ook de ontwikkeling van ervaringskennis en -deskundigheid.

3. Opzet EDAS-opleiding

De opleiding Ervaringsdeskundige in de armoede en sociale uitsluiting bestaat ondertussen twintig jaar en is ingebed in het volwassenenonderwijs (tso3). Zij is gericht op mensen die opgegroeid zijn in generatiekansarmoede, is gratis en modulair.

Anna Delaat is zelf ervaringsdeskundige en werkt nu als procesbegeleider. Zij bespreekt welke ondersteuning noodzakelijk is voor de ontwikkeling van ervaringsdeskundigheid en benadrukt daarbij het belang van het leren taalgeven aan (over)leef ervaringen en aan hoe mensen de maatschappij beleven. Vanuit het

taalgeven (narratief) groeit bewustwording over hoe maatschappelijke systemen (systeemwereld) de leefwereld van mensen in armoede beïnvloedt en hoe dit zorgt voor sociale uitsluiting. Pas wanneer mensen begrijpen dat er structurele (systeemische) drempels tot participatie zijn, die grote kloven veroorzaken tussen leefwerelden van mensen (waarbij bepaalde groepen bevoordeeld en andere achtergesteld worden), kan begin gemaakt worden met het zoeken van manieren om deze drempels te overschrijden. Die vertaalslag moet wel mild gebeuren omdat men op zoek gaat naar verbinding.

In het begin gaat een groep aan de slag met persoonlijke verhalen over pijnlijke ervaringen. Het is van het grootste belang om gehoord en erkend te worden. Door samen te komen in een groep van mensen met soortgelijke ervaringen, voelt men zich minder veroordeeld. Men leert ook andere omgangs- en overlevingsmechanismen kennen en krijgt daardoor een ruimer beeld en meer begrip. Voor het werk van een ervaringsdeskundige is het van belang dat hij niet alleen vanuit zijn eigen verhaal spreekt maar vanuit de ruimere doelgroep van mensen in kansarmoede. In de opleiding wordt veel aandacht besteed aan de erkenning en vervolgens de herkenning van structurele uitsluitingsmechanismen.

Haar functie in de opleiding bestaat uit een voorbeeldrol, advies en ondersteuning bij verschillende aspecten, waarbij ze het herstelproces en het levensverhaal als eerste vermeldt. Deelnemers voelen dat ze door haar begrepen worden, omdat ze hun ervaring deelt en hetzelfde heeft meegemaakt. Haar voorbeeld kan hun ertoe brengen hun eigen krachten te ontdekken. Verder benadrukt ze het belang van het bewustzijn van de invloed van leven in schaarste op het leervermogen van cursisten. De cursisten zijn niet altijd vrij van financiële armoede, die hun mentale bandbreedte op bepaalde momenten beperkt. Als ervaringsdeskundige herkent ze de signalen hiervan en kan ze docenten er attent op maken en hen ondersteunen in hoe ermee om te gaan.

In de opleiding ondersteunt de ervaringsdeskundige het verbindende proces tussen de logica van de (rationele/doelmatige) systeemwereld, van waaruit docenten of collega's op stageplaatsen gewoon zijn te handelen en redeneren, en de (relationele/gevoelsmatige) leefwereld van cursisten, wat de bron van hun te ontwikkelen ervaringskennis is. Als voorbeeld geeft de spreker het vak 'omgaan met stress' waarin de docent cursisten aanbeveelt om hun huis eens wat rommeliger te laten zijn en zichzelf te ontspannen, zonder te beseffen dat mensen in armoede bang zijn voor de indruk die dergelijke rommel maakt en (terecht) vrezen daarop afgerekend te worden door dienstverleners of anderen die hun 'situatie' opvolgen. Loslaten is in deze niet evident, dat moet men leren. Dergelijke inzichten kan zij als ervaringsdeskundige overbrengen op andere docenten.

De opleiding bestaat uit verschillende vakken, waarvan Anna Delaat armoede in de maatschappij als eerste noemt, ruimer bekeken dan alleen die van de eigen context. Maatschappelijke structuren komen aan bod, evenals de kijk van de maatschappij op kansarmen en omgekeerd, waarbij de spreker opmerkt dat beide beelden vertekend kunnen zijn en blinde vlekken hebben.

Het tweede vak gaat over psychologische processen en vaardigheden. Iedereen kan in zijn leven dingen tegenkomen met effect op het psychische welzijn, maar als gevolg van stress en schaarste is dit bij gezinnen in kansarmoede moeilijker te vermijden. Stress en schaarste maakt dat ouders aan hun kinderen te weinig zorg en onvoorwaardelijke liefde kunnen geven, wat hun ontwikkeling tot zelfstandige volwassene remt. Kansarmoede zorgt soms voor escalaties van intrafamiliaal geweld en verscheurde families, waarbij kinderen een ouderrol gaan overnemen. Kinderen die opgroeien in armoede krijgen letterlijk en figuurlijk onvoldoende ruimte om hun eigen kracht te ontdekken en sociale vaardigheden aan te leren. Veel mensen zijn zich niet bewust van die patronen, tenzij ze gestudeerd hebben, waartoe

veel mensen in kansarmoede de kans niet kregen. Toch is het ook voor hen belangrijk dat ze inzien waarom ze doen wat ze doen en hoe ze los kunnen komen van patronen. Ook hier wordt het theoretische verhaal echter sterker door de doorleving van de ervaringsdeskundige.

Voorts van belang is competentieontwikkeling, zoals op het vlak van verbindende communicatietechnieken. Cursisten zien hun ervaringsdeskundige procesbegeleider ook de verbinding maken met hen en met docenten, een voorbeeld dat zij zelf later kunnen navolgen in het werkveld. Verder vermeldt ze het vak 'ethiek en deontologie'. Attitudes en werkvormen zijn belangrijk maar ook verschillend volgens de sector. Daarnaast is er nog het vak 'expressie', waartoe ruimte wordt geboden in diverse vormen, mede met het oog op de vermindering van stress en de verhoging van de mentale bandbreedte. Omgaan met stress sluit daarbij aan. Bij de methodische training merkt ze op dat alles geoefend wordt in groep. De laatste twee jaar van de opleiding zijn er ook stages met supervisie.

Alle lessen worden in tandem gegeven door haarzelf en een vakdocent. De spreker besluit dat verbinding tussen systeem- en leefwereld mogelijk is als men bereid is om naar elkaar te luisteren, in constructieve dialoog te gaan en los te komen van evidenties.

Derkje Van der Elst vervolgt dat de opleiding vier jaar duurt: een eenjarig voortraject (gericht op zelfvertrouwen en leren functioneren in groep) en drie jaar beroepsopleiding. Die streeft ernaar om van de eigen ervaringskennis te komen tot collectieve en professionele kennis. Het volgen van de opleiding resulteert in een certificaat tso3, getiteld Ervaringsdeskundige in de armoede en sociale uitsluiting, dan wel, in combinatie met algemene vorming, in een diploma secundair onderwijs. Cursisten worden tot dat laatste aangemoedigd om hun kansen op de arbeidsmarkt in het algemeen te vergroten.

Vervolgens geeft ze een overzicht van de manier waarop De Link de opleidingen ondersteunt. Men zet (op dit moment vier) mensen als Anna als procesbegeleiders in de CVO's in. Verder worden subsidies ingezet voor de ondersteuning van de docent-procesbegeleiders, waartoe CVO's zelf niet over voldoende middelen beschikken en voor die van lokale coördinatoren. De organisatie zorgt ook voor methodiekondersteuning en vorming van de lokale teams, ontwikkelt en deelt didactisch materiaal, ondersteunt de ontwikkeling van het beroepskwalificatiedossier en opleidingsprofielen, zorgt voor afstemming tussen de opleidingsprogramma's van de verschillende CVO's, ondersteunt de werving en selectie van cursisten, werft en begeleidt stageplaatsen, biedt een nazorgtraject aan afgestudeerden, zorgt voor de VDAB-erkenning van de opleiding en dekt de resterende cursistenkosten.

4. Tewerkstelling EDAS (opgeleid en EVC)

De Link ondersteunt het werkveld en meer bepaald de ervaringsdeskundigen, hun directe collega's en leidinggevenden daarin, met inschakelingstrajecten, vorming, coaching en intervisie, en de rekrutering en begeleiding van stageplaatsen. Bij dat laatste merkt de spreker op dat velen na een gunstige ervaring bereid blijken een ervaringsdeskundige in dienst te nemen, vaak de stagiair zelf.

In de voorbije 20 jaar zijn 162 ervaringsdeskundigen afgestudeerd, van wie er op dit moment, voor zover bekend, 81 als zodanig aan de slag zijn. De spreker wijst er daarbij op dat de opleiding slechts om de vier jaar georganiseerd wordt, nadat de vorige groep haar voltooid heeft. Anderen zijn elders aan de slag, gepensioneerd of overleden. De gemiddelde leeftijd van de starters ligt immers boven de 40 jaar. Anderzijds zijn ook een honderdtal ervaringsdeskundigen aan het werk zonder

diploma of volledige opleiding, vooral bij de federale overheid, met name de POD Maatschappelijke Integratie, maar ook bij Kind & Gezin.

Buiten de genoemde entiteiten zijn gedetacheerde ervaringsdeskundigen aan de slag bij Welzijn, de VDAB en als gezinsondersteuner bij Kind en Gezin. Ook pleegzorg is een belangrijke werkgever. Verder vermeldt ze de CAW's en de lokale besturen, vooral sinds het project kinderarmoede, naast armoede- en andere socioculturele organisaties, jeugdzorg en onderwijs (gaande van pedagogische en sociale opleidingen in het hoger onderwijs, over tweedekansonderwijs tot basis-educatie).

5. Decretale verankering en subsidiëring De Link

De Link is erkend binnen het decreet over de armoedebestrijding als – tot nu toe enige – organisatie voor de coördinatie en de toeleiding tot de opleiding en tewerkstelling van ervaringsdeskundigen. Net als het Netwerk tegen Armoede is het er om het Vlaamse beleid op dit vlak mee uit te voeren. De spreker wijst op de artikelen uit het decreet die bepalen waaraan moet worden voldaan en wat de opdrachten zijn.

Derkje Van der Elst wijst erop dat het decreet ook stelt dat elke Vlaamse minister binnen zijn beleidsdomein initiatieven moet nemen met betrekking tot de tewerkstelling van ervaringsdeskundigen. Dat is zoals gezegd van belang voor de co-creatie van sociaal beleid en sociale praktijken, al is die decretale erkenning helaas dode letter gebleven. Als kleine vzw kan De Link dergelijke beleidsontwikkeling immers niet verwezenlijken. Als de overheid daar meer ruimte voor schept, zal de vzw ervoor zorgen dat daarvoor meer ervaringsdeskundigen zijn.

Decretaal moet de organisatie gesubsidieerd worden met middelen uit verschillende departementen, aangezien het om transversaal beleid gaat, en dat de subsidies geïndexeerd worden. Tot nu toe is dat echter maar ten dele gebeurd. Er zijn subsidies gekomen uit Onderwijs, Werk en Welzijn, maar alleen die laatste twee zijn geïndexeerd. Gevolg was dat er tegen 2015 een tekort was van ruim 50.000 euro, waardoor de opleiding in Brussel niet langer kon worden ondersteund.

6. Uitdoving subsidies voor EDAS-opleidingsondersteuning

Terwijl de vorige minister van Onderwijs nog had toegezegd alsnog voor de indexering te zorgen, zodat alle opleidingen konden worden voortgezet, werd door de nieuwe beslist tot een audit, die gevolgd is door de beslissing om alle middelen uit te doven, in weerwil van de opname van ervaringsdeskundigheid in het VAPA. De beslissing gaat volgens Derkje Van der Elst ook volledig in tegen het toenemende belang van ervaringsdeskundigheid en tegen het Armoededecreet. Daarenboven dwingt de beslissing tot contractbreuk met de VDAB, die de vier opleidingen voor de zomer erkende met het oog op de start in september, besluit de spreker.

IV. Bespreking

1. Tussenkomen van de leden

1.1. Jean-Jacques De Gucht

Jean-Jacques De Gucht bedankt de sprekers en in het bijzonder degene die aangrijpend getuigden van problematische armoedesituaties en de isolatie op school die daaruit voortkomt.

In het algemeen is hij voorstander van een andere omgang met kosten op school. Een rijk land moet elk kind een voedzame maaltijd kunnen geven, wat in de eerste levensjaren des te belangrijker is. Verder krijgen leerkrachten te weinig handvatten aangereikt om op de juiste manier om te gaan met armoede. Hij treedt bij dat voor hen brugfiguren een belangrijke tussenschakel kunnen vormen om daarin wegwijs te raken.

Scholen moeten voor kostenbeheersing zorgen maar anderzijds bieden sommige initiatieven zoals een reis naar Londen of andere uitstappen naar bijvoorbeeld musea unieke kansen. Deelname aan meerdaagse schoolreizen is niet evident voor leerlingen uit kwetsbare gezinssituaties. Het is dus belangrijk dat de schoolfactuur voor meerdaagse uitstappen betaalbaar blijft aangezien dit voor sommige leerlingen de enige kans is om een museum, een andere stad of een ander land te ontdekken. Welke aanbevelingen kan Wim Van Lancker hieromtrent meegeven?

De getuigenis over de computeraankoop wijst eens te meer op de verbreding van de kloof door corona. De minister en de meerderheid deden hun uiterste best om dat op te vangen op korte termijn, maar er is een systematische aanpak op langere termijn nodig opdat elke leerling toegang heeft tot ICT. Ook de thuissituatie moet op dat punt nog geoptimaliseerd worden. Het afstandsonderwijs is zeker voor de kwetsbare leerlingen en gezinnen niet evident. Hoe staat de professor tegenover de inspanningen die werden geleverd (Digisprong) om de digitale kloof te verkleinen?

Het grote verschil in deelname aan aso en hogere studies bij leerlingen met kansarmoede, betekent dat de maatschappij faalt. Het lid pleit voor een ruim parlementair debat over manieren om hen aansluiting te doen vinden, net zoals mensen met een migratieachtergrond.

Bij het begin van de coronacrisis uitte Wim Van Lancker zijn bezorgdheden over de gevolgen van het afstandsonderwijs voor de meest kwetsbaren. Hoe evalueert de professor het afgelopen jaar en de impact van de veiligheidsmaatregelen op het onderwijs? Hoe evalueert hij de maatregelen vanuit onderwijs ten behoeve van de kwetsbare leerlingen (opvang op school tijdens afstandsonderwijs, investeringen in laptops enzovoort)?

Het wegwerken en voorkomen van leerachterstand vereist volgens de spreker een caleidoscopische aanpak. Men zet in op het maximaal openhouden van de scholen (ook cruciaal voor het mentaal welbevinden van de leerlingen) en investeert ongeziene bedragen in digitale ondersteuning. Zomerscholen worden structureel verankerd. Er is het relanceplan Vlaamse Veerkracht, waarin extra aandacht wordt besteed aan de meest kwetsbaren en men zorgt voor meer handen in de klas en bijkomende omkadering. Hoe staat Wim Van Lancker tegenover de inspanningen van de Vlaamse Regering om de leerachterstand aan te pakken?

De Robinpas zorgt ervoor dat kwetsbare leerlingen over schoolmateriaal beschikken en dat is volgens het lid een lovenswaardig initiatief. Maar het is nog belangrijker dat scholen gesensibiliseerd worden over de problematiek van hoge schoolkosten, dat scholen nog meer kostenbewust worden en worden gestimuleerd om zelf actief aan kostenbeheersing te doen. Scholen moeten bovendien transparant zijn over de kosten die worden aangerekend. Hoe kunnen de scholen hier volgens Wim Van Lancker in ondersteund worden?

Lange periodes zonder school, zoals de grote vakantie, zorgen voor leerachterstand (het 'zomerverlies') en leiden tot een sterke toename van het verschil tussen kinderen in armoede en kinderen uit de middenklasse. Hoe staat Wim Van Lancker tegenover de huidige opdeling van het schooljaar en een eventuele inkorting van de zomervakantie, zoals al voorgesteld door andere experts?

Almaar meer studenten hebben het moeilijk om hun studies te betalen. Door de coronacrisis sneuvelen heel wat studentenjobs en met een studiebeurs alleen komen ze er niet. Steeds meer studenten kloppen aan bij het OCMW. Wat zijn de aanbevelingen van Wim Van Lancker hierover?

1.2. Annabel Tavernier

Ook *Annabel Tavernier* spreekt haar dank uit voor de moedige getuigenissen. Onderwijs is enorm belangrijk in de aanpak van armoede, als kansenmotor en hefboom voor opwaartse sociale mobiliteit. Financiële problemen mogen in geen enkel geval kansen hypothekeren en haar fractie is ervan overtuigd dat de Vlaamse Regering dat ter harte neemt, waarbij ze de gesprekken met uitgeverijen over betaalbaar lesmateriaal en de automatisch toegekende schooltoelage met verlaagde inkomensgrenzen als voorbeelden geeft.

Wim Van Lancker stelde terecht dat scholen en leerkrachten niet verantwoordelijk zijn voor het verminderen van armoede. Ze kunnen geen cash geven, of betere huizen. Maar ze kunnen wel een deel van de oplossing zijn en zo bijdragen aan betere leeruitkomsten. Leraren zijn dus een belangrijke spil in het detecteren, stimuleren en ontwikkelen van talenten. Wordt hier volgens de professor momenteel voldoende aandacht aan besteed in de lerarenopleidingen? Hoe kunnen we leerkrachten in spe hier vaardig in maken?

De coronacrisis heeft afgelopen jaar de uitdagingen voor kwetsbare gezinnen op scherp gesteld. De strijd van de minister om de scholen maximaal open te houden, is een goede zaak geweest in dat licht, want dat is de beste garantie op gelijke kansen. Wat is volgens het Netwerk tegen Armoede de impact van corona geweest op de meest kwetsbaren? Hoe kan men ervoor zorgen dat zij die uitvielen bij de invoering van afstandsonderwijs, in weerwil van de inspanningen van de scholen ter zake, opnieuw de draad oppikken? Hoe staat het netwerk tegenover de zomerscholen om achterstand op te halen?

Het lid benadrukt het belang van laagdrempelige en open communicatie met ouders. Kostenbewust beleid werkt. Zij heeft dan ook waardering voor het pleidooi van minister Ben Weyts om bij het begin van het schooljaar een kostenraming mee te delen en bij betalingsmoeilijkheden in dialoog te treden. Hoe staat het netwerk tegenover projecten als STOS om leerkrachten armoedevaardig te maken?

Hoe vaak maken scholen gebruik van de waaier aan vormen die het netwerk aanbiedt? Welke feedback geven ze? Hoe worden zij verder ontwikkeld?

Tot slot repliceert Annabel Tavernier ten aanzien van de terughoudendheid van Wim Van Lancker over de Robinpas, dat die niet alleen onderdeel vormt van een en-enverhaal met andere maatregelen voor kostenbeheersing, maar bovendien ook op zich goed is. De pas vormt immers een initiatief waarvan elke euro gezinnen in armoede meerdere euro's doet besparen.

Wim Van Lancker verwees naar het structureel samenwerken met lokale overheden. Haar fractie denkt inderdaad dat het belangrijk is dat scholen oog hebben voor armoede en een belangrijke doorverwijsfunctie hebben richting onder meer het OCMW en CAW. Gebeurt dat volgens de professor momenteel voldoende? Hoe kan men scholen nog verder ondersteunen in die doorverwijsfunctie?

Wim Van Lancker verwees ook naar de koepels, die mee verantwoordelijkheid hebben om een structureel armoedebeleid uit te bouwen. Waar liggen er volgens hem nog kansen voor de koepels om een uitgebouwd armoedebeleid te voeren? Zijn er koepels die hierin al het goede voorbeeld geven?

1.3. Roosmarijn Beckers

Roosmarijn Beckers treedt bij dat de verhalen uit eigen ervaring van veel moed getuigen. Ze zijn ook belangrijk omdat het voor mensen die met veel kansen zijn geboren niet altijd eenvoudig is om zich in te leven. Kinderarmoede is een schrijnend probleem dat in de kern moet worden aangepakt, maar dat doet men niet door blijvend armoede te importeren, al erkent het lid dat dit een federale materie is.

Over de sociale rol van scholen vraagt het lid aan Wim Van Lancker in hoeverre armoedebestrijding ook een (kern)taak is van de school. Zijn scholen de 'grote gelijkmakers' of hebben ze althans dat als doelstelling? Is de term 'grote gelijkmaker' niet een slecht gekozen term, in de zin dat scholen het niet als expliciet doel kunnen/mogen hebben om (sociale) gelijkheid te creëren? Is het daarom niet beter te spreken van de school als een grote sociale katalysator, in de zin dat sociale mobiliteit een duidelijke en zeer welgekomen bijwerking is van kwaliteitsvol onderwijs?

In hoeverre moeten of kunnen scholen dan meegaan in een aanpak of projecten die net een groot onderscheid maken tussen lage SES-leerlingen en niet-lage SES-leerlingen? Is het voor scholen niet beter om sterk in te zetten op sterk, uitdagend en adequaat onderwijs voor iedereen, zonder onderscheid te maken in de eventuele achterstandsachtergrond van een leerling en/of die personen te bevestigen in het slachtofferschap van hun achterstandsachtergrond? Onderwijs dat emancipeert, is in dat opzicht net toponderwijs waar men niet kijkt naar de achterstandsachtergrond, maar voor iedereen de lat even hoog legt en duidelijke standaarden heeft betreft leren, taalgebruik, cultuur, gedrag enzovoort.

In hoeverre kunnen/moeten scholen dan middelen besteden aan het remediëren van de sociale achterstandsachtergrond van kinderen in plaats van enkel te investeren in het remediëren van de leerachterstanden (die in veel gevallen wel een gevolg zijn van die achterstandsachtergrond)?

De verslagen van het Rekenhof over de SES-werkingsmiddelen en de GOK-omkaderingsmiddelen stellen volgens de spreker dat er te weinig van deze budgetten effectief gaan naar middelen ter bevordering van het onderwijs van kansarme leerlingen (en dus GOK op zich), maar te veel naar initiatieven die aan armoedebestrijding doen, wat eigenlijk in se niet door de school gedaan moet worden, maar door andere sociale instanties/organisaties, die dat wel als hoofdtaak hebben.

Is het volgens Wim Van Lancker opportuun om de SES-werkingsmiddelen en/of GOK-middelen in het onderwijs te kleuren/oormerken zodat deze effectief ook hieraan worden gespendeerd en niet verdwijnen in de grote zorgpot van de school, of zelfs gebruikt worden om bijvoorbeeld de klaslokalen te schilderen?

Scholen kunnen over armoede veel informeren, sensibiliseren en helpen waar echt nodig, maar moeten ook appelleren aan de ouderlijke verantwoordelijkheid. Helaas wordt dit laatste door veel ouders gezien als een indringing in hun levenssfeer en kan het door anderen ook als een vorm van betutteling gezien worden. Hoe kunnen scholen hier het evenwicht houden, zonder dat ze meteen brugfiguren moeten inschakelen?

Over de gecoördineerde aanpak van kansarmoede in het onderwijs vraagt Roosmarijn Beckers hoe expertise en oplossingen beter op elkaar afgestemd kunnen worden. In hoeverre is hier een grote rol weggelegd voor het LOP of de door minister Ben Weyts aangekondigde bundeling van GOK-expertise in lokale

netwerken? Is er volgens Wim Van Lancker nog meer nood aan school- en net/koepeeloverstijgende samenwerking op dit vlak?

Over een goede coördinatie en uitwisseling van informatie en het uitwisselen van (leerling)informatie als het gaat om zorg, rijzen soms problemen over coördinatie, privacywetgeving (GDPR) en de planlast die hierbij komt kijken, vooral bij de CLB's. Maar dezelfde hinderpalen kunnen er zijn bij het uitwisselen van gegevens over SES en kansarmoede tussen scholen en allerlei instanties. Zijn er hier nog grote hinderpalen en hoe kunnen/moeten deze nog verder opgelost worden? Kan men hier nog beter outreachend werken (zonder te zeer te vervallen in betutteling weliswaar)?

Leraren zien nu nog te weinig hoe groot hun individuele impact kan zijn op de onderwijskansen van de kinderen in hun klas, stelt de spreker. Leerkrachten zoeken ook veel handvatten, maar zoeken ook draagvlak bij anderen als ze een goed idee hebben dat ze willen implementeren. Hoe kan men hieraan beter tegemoetkomen?

Over de invloed van corona op kansarmoede in het onderwijs vraagt Roosmarijn Beckers in hoeverre dit zorgt voor een blijvende grotere kloof?

Het onderzoek van Kristof De Witte bracht al aan het licht dat er serieuze leerachterstand is opgelopen tijdens de coronacrisis, niet in het minst bij de leerlingen met een lage SES. Ziet Wim Van Lancker effectief hetzelfde gebeuren (namelijk een vertraging in de evolutie/ontwikkeling van kinderen), maar dan op sociale/affectieve/communicatieve competenties? Is daar al onderzoek naar gedaan?

Hoe evalueert Wim Van Lancker het concept en de uitwerking van de zomerscholen? Hoe evalueert hij het concept en de uitwerking van de bijscholen in de korte vakanties en de weekendbijscholen die de Vlaamse Regering nu heeft stopgezet na de krokusvakantie?

Hoe evalueert Wim Van Lancker de koerswijziging van de regering om meer te werken aan de achterstand van leerlingen in klas en op schooldagen (dus de actie Bijsprong)?

Wim Van Lancker waarschuwde tijdens de lockdown dat de digitale kloof ook een sociale kloof is en vice versa. Afstandsonderwijs is nadelig voor elk kind, maar toch vooral voor kinderen uit kansarme gezinnen. Minister Ben Weyts wil deze kloof dichten door middel van het plan Digisprong, dat vier werven kent. Dat is op papier wel mooi, maar een erg belangrijk aspect is de exacte verdeling van de middelen, meent het lid. Voor infrastructuur zoals iPads, chromebooks en laptops voor leerlingen en leerkrachten is er een totaalbudget van 340 miljoen euro voor de eerste twee jaar, namelijk 2021 en 2022. Daarna gaat er 11 miljoen euro recurrent naar infrastructuur om tegemoet te kunnen komen aan de nieuwe instroom in het vijfde leerjaar. ICT-schoolbeleid krijgt 70 miljoen euro, gespreid over de eerstvolgende twee jaar en vervolgens 22 miljoen euro recurrent. Voor de ICT-competentie van leerkrachten en digitale leermiddelen is er 11 miljoen euro in 2021 en 2022 samen, en vervolgens een half miljoen euro recurrent. Een vierde speerpunt is de centrale en lokale regie en ondersteuning, bijvoorbeeld een kennis- en adviescentrum voor de scholen. Dat is een investering in eerste instantie van 35 miljoen euro voor 2021 en 2022 samen en vervolgens 4 miljoen euro recurrent per jaar.

De spreker vreest dat de middelenverdeling te veel focust op de pure hardware en er beter iets meer budget zou gaan naar de ondersteuning van de scholen in het opzetten van hun ICT-beleid, het meer en beter inzetten van ICT-coördinatoren en vooral de ICT-professionalisering van het onderwijspersoneel. Het onderwijsveld is zeer heterogeen wat betreft ICT-skills, zowel voor de technische kant, het

pedagogisch-didactisch verantwoord kunnen inzetten van ICT in de lessen, de aard van de verschillende vakken vooral in het secundair onderwijs en de gepercipieerde nood. Met een ICT-bootcamp voor iedere leraar lost men dat niet zomaar op. Dit terwijl veel gezinnen financieel sterk genoeg staan om zelf in hun hardware te voorzien. Het is dus beter om meer structureel in te zetten op de omkadering zodat men zeker is dat de aangekondigde laptops ook effectief goed gebruikt kunnen worden in de klas. Hoe evalueert Wim Van Lancker deze kanttekening bij het plan Digisprong?

Ook ouders spelen bij digitalisering een cruciale rol, maar worden in het plan amper vermeld. Uit het PIAAC-onderzoek van enkele jaren geleden over ongeletterdheid/laaggeletterdheid bij volwassenen bleek dat bijna 1 op de 5 volwassenen niet voldoende overweg kon in een technologierijke omgeving en dus eigenlijk digitaal laaggeletterd is. Begeleiding thuis is dus een belangrijke parameter als men het plan Digisprong wil doen slagen. In gezinnen uit kansengroepen waar ouders hier weinig kaas van hebben gegeten, wordt de laptop vaak op de kast gezet, want zowel kinderen als ouders kunnen er niets mee. Corona heeft duidelijk gemaakt dat men ook ouders moet vormen, dat kan bijvoorbeeld via basiseducatie.

In hoeverre wordt volgens Wim Van Lancker in de schoot van het Strategisch Plan Geletterdheid (en eventuele andere gelijkaardige initiatieven) in Vlaanderen voldoende tegemoetgekomen aan de nood die er is om ook (digitaal) ongeletterde of laaggeletterde ouders mee te krijgen?

Hoe kan men ouderbetrokkenheid verhogen zonder veel extra planlast voor zowel ouders als onderwijspersoneel?

Uit de verslagen van het Rekenhof kwam naar voren dat sterke GOK-scholen (dus zij die het best tegemoetkomen aan het hoge aandeel lage SES-leerlingen in hun school) allemaal een sterk ouderbeleid als een van de meest effectieve middelen zien en dus sterk (willen) inzetten op ouderparticipatie. Het benaderen van de thuissituatie van leerlingen behoeft een globale aanpak, zei het Rekenhof in z'n adviezen. Misschien is het hier ook nodig om van scholen te vragen dat ze een expliciet ouderbeleid voeren?

In het OESO-rapport 'Positive, High-achieving Students? What school and teachers can do' werd ook het belang van ouderparticipatie en omgevingsparticipatie aangehaald. De beste scholen hebben een zeer goede band met de gemeenschap, nodigen gewoonweg de gemeenschap uit binnen de school met zeer veel naschoolse activiteiten. Daaruit kwam het advies om van de school geen fort te maken, opdat er geen strikte (ruimtelijke en mentale) scheiding zou bestaan tussen de school en het gezin of de school en de gemeenschap. Afzondering van het schoolse van de gemeenschap zorgt enkel voor individualisering/atomisering, wat dan weer leidt tot ongelijkheden. Maar dat is natuurlijk een constant afwegen van kleine maatregelen.

Historisch zijn scholen in opzet organisch gegroeide onderdelen van de maatschappij, ingebed in de gemeenschap, wat echter veranderd is met en door de industrialisering van de maatschappij, wat later dan nog eens uitvergroot werd door de huidige consumptiemaatschappij. De open vraag is hier: misschien moet men zich terug op dit model gaan richten en ook het voeren van een gedegen en adequaat ouderbeleid meenemen in een doorlichting van scholen? Weliswaar zit men dan natuurlijk weer met het aspect planlast alsook de overweging hoe ver een school hier kan gaan, want dan is er het risico dat scholen nog meer de maatschappelijke problemen die niet schools zijn op zich gaan nemen. De school moet dus ook geen tweede OCMW worden.

Hoe evalueert Wim Van Lancker deze bevindingen van het Rekenhof en de OESO, alsook de hierbij geschetste kanttekening? Hoe kunnen scholen hier het evenwicht behouden? Welke initiatieven op schoolniveau zijn het meest werkzaam om ouderbetrokkenheid te verhogen?

Over de invloed van SES op de studiekeuze vraagt Roosmarijn Beckers hoe te komen tot goed studieadvies waar ook kansarmen mee aan de slag kunnen?

Het Rekenhof gaf ook de volgende aanbeveling: stel doelstellingen, indicatoren, streefcijfers en een tijdspad vast. De problematiek van GOK moet meetbaar worden gemaakt: wat is GOK, hoe meten, welke indicatoren gebruiken, welke streefdoelen, wanneer ze bereiken enzovoort. Minister Ben Weyts verwees naar de in de steigers staande gestandaardiseerde, genormeerde, gevalideerde net- en koepeloverschrijdende proeven. De scholen kunnen de resultaten van deze proeven gebruiken in de verdere uitbouw van hun GOK-beleid. De overheid kan de resultaten gebruiken om de evolutie over GOK te monitoren. In hoeverre zijn volgens Wim Van Lancker deze proeven een pluspunt dan wel een hinderpaal voor kansarmen en kunnen ze bijdragen tot een betere studieoriëntering?

Natuurlijk zullen de proeven op zich niet zaligmakend zijn als evaluatie-instrument. De vraag is of ze überhaupt effectief bruikbaar zullen zijn voor scholen om er echt leerlingen met een lage SES mee te helpen?

In Nederland is bijvoorbeeld al onderzoek gedaan naar studieadviezen en de doorstroming van het lager naar het secundair onderwijs aan de hand van gestandaardiseerde toetsen en daar verloopt de overgang inderdaad vlotter, dus ook voor leerlingen met een kansarme achtergrond, maar er zijn veel caveats en het is altijd ook maar een deelremedie. Ook zullen de opvattingen binnen de sociale groep van kansarme mensen ervoor zorgen dat de ongelijkheid vergroot wordt, want als gewone toetsen en examens niet naar waarde geschat worden, zullen die testresultaten ook niet naar waarde geschat worden.

Indien er een goed studieadvies wordt gegeven, in hoeverre kan men ervoor zorgen dat de leerlingen en zijn/haar ouders dat ook volgen (evenwel opnieuw zonder dat men hen betuttelt of het gevoel krijgen dat de school/leraar de baas wil spelen)?

Keuzeprocessen bij kansarmen volgen soms ook een andere ratio dan bij kansrijke/hoger opgeleide gezinnen. De kostenbatenanalyse van een bepaalde richting volgen, wordt vaker gemaakt in de lagere SES-groepen. Men wil er vooral risico's vermijden. Vaak speelt ook de gedachte dat een richting niets voor hen is, willen ze falen vermijden en houden ze rekening met de keuzes binnen het sociale milieu/de peergroep.

Wim Van Lancker haalde de maximumfactuur voor het secundair onderwijs aan. De fractie van de spreker is daar ook voorstander van, maar het vaak gebruikte tegenargument is dat er in het secundair onderwijs erg veel en erg heterogene studierichtingen bestaan, wat een efficiënte uitwerking zeer moeilijk zou maken. Hoe schat de professor dat tegenargument in? Hoe zou hij de maximumfactuur uitvoeren in het secundair onderwijs: lineair of gedifferentieerd? Zouden er dan kosten zijn die er nog buiten kunnen vallen, bijvoorbeeld meerdaagse uitstappen?

Vindt het Netwerk tegen Armoede onderwijscheques voor kansarme gezinnen, zoals in Schilde, een goed idee? Wat met het voorbehouden van een deel van de schooltoelage voor de verplichte schoolkosten?

Het lid is het eens dat scholen de belangrijkste gelijkmakers zijn, maar volgens haar maken ze dat waar door sterk onderwijs te bieden aan iedereen, ongeacht de

sociale afkomst. Kwaliteitsvol onderwijs voor iedereen moet de belangrijkste zaak blijven. Uit het Rekenhofrapport blijkt echter dat veel SES-middelen niet gebruikt worden waarvoor ze bedoeld zijn. Voor het lid moeten ze naar de verbetering van onderwijskansen gaan en niet naar armoedebestrijding op zich. Daarvoor bestaan immers andere middelen en andere actoren, zoals de lokale besturen. Denkt het netwerk dat voor de gecoördineerde aanpak van armoedebestrijding een rol is weggelegd voor de LOP's of voor de bundeling van expertise in lokale netwerken? Hoe kunnen, bij de detectie van armoede door ervaringsdeskundigen in scholen, de hinderpalen voor de uitwisseling van informatie in het GDPR-kader opgeruimd worden? Hoe evalueert het netwerk de zomerscholen en de bijscholen in de korte vakanties? Hoe reageert men op de Bijsprongstrategie om meer te werken aan de achterstand van de leerlingen in de klas?

Deelt het netwerk de bezorgdheid van haar fractie dat in de aanpak van de digitale kloof meer wordt ingezet op hard- dan op software? Ze erkent wel dat het voor kinderen in armoede belangrijk is dat op dat eerste sterk wordt ingezet, zodat er zich volgend jaar op dat vlak geen ongelijkheid meer voordoet.

Worden, in het perspectief van de ouderbetrokkenheid, voldoende inspanningen gedaan om digitaal on- of laaggeletterde ouders mee aan boord te krijgen? Ziet men op dit vlak een effect van corona, nu de ouders fysiek buiten de school worden gehouden? Ziet het netwerk heil in de aangekondigde koepeloverschrijdende toetsen? Zullen die bijdragen tot betere studieoriëntering? Hoe kan men er zonder verplichting voor zorgen dat de ouders die adviezen ook volgen?

1.4. Kim De Witte

Kim De Witte hoorde al veel verhalen als die in de getuigenissen, maar ze grijpen telkens weer naar de keel. De armoede wordt zichtbaarder en neemt toe. Kinderarmoede steeg trouwens al voor corona. Het probleem is erg en groeit nog, vat hij samen. Hij roept de commissie op het niet bij woorden te laten en om te discussiëren over wat daaraan op macrovlak gedaan kan worden.

Voor het lid biedt de maximumfactuur in het secundair onderwijs een helder antwoord op de uitsluitingsmechanismen die in het probleem van de schoolfacturen aan het werk zijn. Wat vinden de gasten van de tegenargumenten dat het beroeps-onderwijs daarvoor te veel specifieke kosten heeft en dat dergelijk maximum verstikkend werkt voor uitstappen of extra's?

Wat vindt het werkveld van gratis maaltijden op school, met een kaart waaraan men niet kan zien wie er geld heeft opgezet, en die een rijke regio als Vlaanderen zich inderdaad kan permitteren met het oog op armoedebestrijding en de verzekering van gezonde voeding? Zijn er scholen die dat idee al toepassen?

Wat de digitale kloof betreft, dringt hij aan op een oplossing voor het aanhoudende gebrek aan laptops, en bepleit hij een gratis breedbandverbinding voor mensen in armoede. Steunt het werkveld de zomerscholen en het pleidooi om in meer mid-delen te voorzien voor bijwerking in de klas zelf? Wat kan nog gezegd worden over de onbegrijpelijke beslissing van de regering om de financiering van de opleiding van ervaringsdeskundigen, waarvan de rol overtuigend werd verdedigd, stop te zetten?

1.5. Koen Daniëls

Koen Daniëls is eerder blij de getuigen gehoord te hebben dan de organisaties die zichzelf in de schijnwerper plaatsen. Zou het goed zijn om op scholen meer bege-leide studies te organiseren na de schooluren als antwoord op het tekort aan plaats voor studie thuis?

Hoe moet men met het oog op de bewuste omgang met kinderen die in een armoedecontext leven, informatie verzamelen en bijhouden zodat de leraar op de hoogte is, terwijl de betrokkenen zelf daar vaak niet zo blij mee zijn? Zij willen immers niet dat hun kind gemerkt wordt met een sterretje achter zijn naam. Hoe moet men dat praktisch aanpakken in een grote middelbare school, waarin leraren lesgeven in meerdere, telkens verschillende klassen?

Vervolgens legt hij de spanning voor tussen geld dat op een rekening wordt gestort, zoals bij het groeipakket, en autonoom besteed kan worden, en instrumenten als maaltijdkaarten, waarvan de bedragen niet kunnen verdwijnen naar iets anders. Nu eens blijkt men voor het ene te pleiten, dan weer voor het andere. Gratis betekent overigens dat iemand anders betaalt, merkt de spreker op.

Welke onderdelen van het beleid over armoedebestrijding helpen volgens het Netwerk tegen Armoede echt ondersteunend? Tot slot sluit hij zich aan bij het pleidooi voor sterk onderwijs als beste wapen tegen generatiearmoede.

1.6. Johan Danen

Ook *Johan Danen* vindt de persoonlijke verhalen heel moedig en leerzaam. Hij sluit zich aan bij het emancipatorische potentieel van onderwijs, maar cijfers tonen aan dat dit effect de voorbije jaren sterk aan het verminderen is, in tegenstelling tot de jaren 70 en 80. Het aandeel jongeren in een sociaaleconomisch kwetsbare situatie dat verder studeert, neemt niet langer toe. Wat kan men volgens de armoedeorganisaties doen om dat zorgwekkende tijt te keren?

Hoe kan men ervoor zorgen dat scholen een structureel armoedebeleid voeren, dat niet afhangt van de individuele bereidheid om op dat vlak inspanningen te doen?

Hoe vermijdt De Link dat ervaringsdeskundigen vooral vanuit hun eigen situatie vertrekken en zorgt men ervoor dat ze het probleem algemener zien? Waarom is het belangrijk dat opgeleide ervaringsdeskundigen in de lerarenopleiding worden ingeschakeld, zoals in Gent het geval is? Moet dat niet veralgemeend worden? Vindt men de Robinpas een goed idee of niet?

1.7. Loes Vandromme

Loes Vandromme dankt de sprekers om armoede een gezicht te geven. Zij sluit zich aan bij de vraag of de middelen aan ouders toegekend worden dan wel beter aan de scholen. Haar fractie is er altijd voorstander van geweest dat ze vooral in de klas worden geïnvesteerd. Wat is de visie van de armoedeorganisaties? Wat kan de overheid doen aan de frappante onmacht die leerkrachten signaleren ten aanzien van kwetsbare leerlingen in hun klas en die wijst op het ontbreken van een armoedebeleid op schoolniveau?

Nadat ze nogmaals aandacht heeft gevraagd voor de samenwerking tussen beleidsdomeinen in de strijd tegen armoede, die moeilijk van de grond schijnt te komen, roept ze de vraag op naar de lokale besturen en hun rol in het betrekken van mensen in armoede. Merkt men op dat vlak een verschil tussen stedelijke en landelijke gebieden? Zelf stelt ze in haar eerder landelijke gemeente vast dat er weinig structurele organisaties zijn waarbij het lokale bestuur kan aankloppen voor expertise. Hoe kan men ervoor zorgen dat afgestudeerde ervaringsdeskundigen daar meer ingezet kunnen worden? In dat verband wijst ze op interessante instrumenten in West-Vlaanderen zoals de kansarmoedeatlas en overleg tussen de gemeenten met het oog op kennisdeling. Is het een goed idee om dat ook in andere provincies of op andere niveaus te doen?

Welke banden hebben de armoedeorganisaties met het tweedekans- en volwassenenonderwijs en met de basiseducatie? Welke kansen liggen daar nog, meer bepaald om de ouderbetrokkenheid te versterken? Zijn er goede voorbeelden van bruggen tussen leerplicht- en volwassenenonderwijs?

Tot slot houdt ze een pleidooi voor proportioneel universalisme, dat iedereen dienstverlening biedt zij het variërend in schaal en intensiteit. In dit geval zou dit betekenen dat men elke leerkracht sterker maakt in de omgang met diversiteit, waarvan armoede een verschijningsvorm is. Hoe pakken de armoedeorganisaties dergelijke bundeling van krachten aan?

1.8. Jo Brouns

Jo Brouns stelt vast dat de kwaliteit van het onderwijs het hoofdthema is waaraan de commissie de meeste aandacht schenkt. Voor zijn fractie is daarin cruciaal dat alle leerlingen mee zijn. De toets van de inclusie moet een reflex zijn in ieder schoolbeleid. Leerkrachten moeten zich bewust zijn van de materiële leefomstandigheden in het gezin van hun leerlingen en daar rekening mee houden in hun opdrachten. De ontwikkeling van dergelijk beleid vereist inderdaad samenwerking met brugfiguren en ervaringsdeskundigen. Aandacht daarvoor moet ook een belangrijke component zijn van de lerarenopleiding. Ziet men een rol weggelegd voor de inspectie in de toetsing van de duurzaamheid van structureel armoedebeleid door scholen?

Welk advies hebben de organisaties over de aanwending van de vele, welgekomen miljoenen euro's voor de Digisprong, die een antwoord moet bieden op de confronterende verschillen tussen gezinnen op dat vlak? Hoe worden die middelen het best ingezet?

1.9. Hannelore Goeman

Ook *Hannelore Goeman* kan zich niet van de indruk ontdoen dat de sociale lift van het onderwijs hapert. Hoe kan men zorgen voor sterk onderwijs voor elk kind? Hoe zorgt men ervoor dat leerkrachten tijd en middelen hebben om elk kind op maat te helpen? Tegelijk zijn ook de scholen zelf verantwoordelijk om een flankerend beleid te voeren dat het verschil maakt voor kinderen die het thuis moeilijk hebben.

Het belang van de herkenning van armoede door leerkrachten kan niet overschat worden. Wordt op dat vlak in alle scholen in opleiding voorzien of hangt dat af van de goede wil van de directeur? Is er voldoende aanbod? Wie geeft die opleidingen buiten het Netwerk tegen Armoede? Worden daarvoor ook opgeleide ervaringsdeskundigen ingezet? Hoe komen zij praktisch in contact met scholen? Op welke andere plaatsen worden ze ingezet? Is kostenbewust beleid een kwestie van directies die ermee bezig zijn? Van de initiatieven ter zake van de Vlaamse overheid maken sommige scholen gebruik en andere niet. Is men het ermee eens dat de maximumfactuur het sluitstuk vormt? Biedt de Robinpas een meerwaarde of is hij een slag in het water?

Hoe staan de organisaties tegenover gratis schoolmaaltijden? Moeten zij een prioriteit vormen voor het beleid? Is het de verantwoordelijkheid van de school om menstruatiearmoede aan te pakken (en spijbelen te voorkomen) door gratis producten ter beschikking te stellen? Hebben brugfiguren, naast de versterking van het contact met ouders, ook een rol te spelen in de doorverwijzing naar hulp? Hoever moet dat gaan, louter informatief of ook meegaan naar de dienstverlening zelf? Ziet men nog andere manieren om een brug te slaan met de reguliere dienstverlening, waarvan ze een vaste, wekelijkse zitting van het OCMW op scholen als voorbeeld geeft?

1.10. Kathleen Krekels

Kathleen Krekels wil weten hoe moeilijk bereikbare ouders betrokken kunnen worden. Als voorbeeld geeft ze allochtone ouders met een andere cultuur, die school niet zo belangrijk vindt. Hoe benaderen de armoedeorganisaties de moeilijkheden die scholen daarbij ondervinden, waarbij het om leermoeilijkheden kan gaan en niet noodzakelijk om armoede? Welke rol nemen zij daarin op? Hoe bespreken ze dat met de verschillende gemeenschappen? Wat doen ze om scholen daarin te ondersteunen? Gaat het vooral om scholen van verschillende culturen die moeilijk te bereiken zijn, of gaat het evengoed om autochtone ouders die zich schamen over hun armoede? Welke initiatieven nemen ze om ervoor te zorgen dat taal geen drempel vormt om op de uitnodiging van de school in te gaan, afgezien van het aanleren van de taal zelf, waarvoor andere organisaties zich inzetten?

Met betrekking tot de materiële situatie van leerlingen, gaf Wim Van Lancker percentages van de leerlingenpopulatie die bepaalde zaken moeten ontberen (12 procent geen geschikte huiswerkplek, 4 procent geen leesboeken, 4,8 procent geen verwarmd huis, 3,8 procent geen internet, 8 procent geen mogelijkheid om buiten te spelen en 9 procent woont in een overbevolkt huis). Een deel van deze zaken wordt door heel veel scholen opgevangen via een studie-uur na schooltijd, een klasbibliotheek, nabewaking met speel- en sportactiviteit enzovoort. Een aantal andere zaken liggen uiteraard buiten de mogelijkheid van de school.

Blijken er uit onderzoek duidelijke correlaties? Bijvoorbeeld voor SES is er een sterke link met het opleidingsniveau van de moeder. Hoe zijn de correlaties met betrekking tot de bovengenoemde percentages?

2. Antwoorden van Wim Van Lancker

Op de vraag naar de samenhang tussen materiële problemen om afstandsonderwijs te kunnen volgen en achtergrondkenmerken, antwoordt *Wim Van Lancker* dat het zeer duidelijk is dat er een sterke samenhang is met armoede. Kinderen die opgroeien in armoede, en dus in een gezin opgroeien met een besteedbaar inkomen onder de armoedegrens, hebben veel vaker te kampen met materiële problemen die het leren bemoeilijken. Dat bevestigt dat een effectief armoedebeleid, een beleid dat de armoedecijfers doet dalen en dus het aandeel kinderen onder de armoedegrens doet verminderen, ook goed zal zijn om de ongelijkheid in onderwijsuitkomsten te verminderen. Dat zal het scholen ook makkelijker maken om een sociale lift te zijn.

Over de vraag naar zijn visie over de inspanningen die vanuit onderwijs werden geleverd om de impact van corona te beperken, zegt de spreker dat het glas half-leeg is. Een aantal van de maatregelen zoals opvang op school tijdens afstandsonderwijs hangt soms sterk af van school tot school en vaak ook van de ondersteuning die geboden wordt door de gemeente of stad in kwestie. Scholen die ervaring hebben met armoede en zelf al een ondersteunend armoedebeleid voeren, heel vaak in samenwerking met stedelijke diensten en voorzieningen en brugfiguren, doen het op dat vlak duidelijk beter. Plannen om laptops te verdelen, zijn goed, maar alles hangt af van de uiteindelijke uitwerking, financiering en levering. Maar het is goed om te beseffen dat laptops alleen niets oplossen: veel kinderen die opgroeien in armoede leven in materiële omstandigheden die het hen onmogelijk maken om op een kwaliteitsvolle manier afstandsonderwijs te volgen. Een laptop is zinloos als er thuis geen ruimte is waar men rustig de les kan meevolgen.

Op de vraag naar aanbevelingen om de schoolkosten te drukken, stelt Wim Van Lancker dat een Robinpas, of andere initiatieven, het probleem niet oplossen. Er zouden zelfs neveneffecten kunnen optreden (bijvoorbeeld stijgende prijzen van

schoolboeken), terwijl de lening die verstrekt wordt natuurlijk ook moet worden terugbetaald. Het blijft dus flankerend beleid. Beter is om de kosten structureel te doen dalen, zodat ook mensen met een laag inkomen die zonder al te veel problemen kunnen aflossen. Een maximumfactuur, eventueel gedifferentieerd naar opleidingstype kan daarbij soelaas bieden. Ook scholen zelf hebben daarbij een rol te spelen. Als er onbetaalde facturen zijn, sturen sommige scholen er meteen een incassobureau op af. Dat lost uiteraard niets op en zorgt ervoor dat mensen in armoede nog minder vertrouwen hebben in de school, en vooral hun problemen zullen verbergen. Beter is om in samenwerking met de lokale overheden en OCMW's of CAW's het probleem van de school weg te trekken. Een systeem van brugfiguren, zoals men dat in Oostende al jaren toepast, kan hierbij gezien worden als een goed model.

Wim Van Lancker is voorstander van een eventuele inkorting van de zomervakantie. Het zomerverlies is inderdaad reëel en leidt voornamelijk tot een achterstand bij kinderen die opgroeien in armoede. In het algemeen is hier ook een rol weggelegd voor de sector van jeugd en cultuur, zodat ook in de vakanties een toegankelijk aanbod kan worden georganiseerd. Het recente onderzoek van de VRT rond cultuurbeleving bij jongeren kan hier misschien inzichtelijk zijn.

Studenten die aankloppen bij het OCMW is natuurlijk een symptoom van een onderliggend probleem. Opnieuw is hier de algemene aanbeveling dat een goed armoedebelief (het inzetten van de instrumenten voor inkomensbescherming en arbeidsmarkt, op Vlaams niveau kinderbijslag, kinderopvang en activering) veel van de onderliggende oorzaken kan wegnemen. Voor OCMW's specifiek denkt de spreker aan sommige voorwaarden die aan studenten worden opgelegd, zoals het verplicht slagen voor een opleiding op straffe van verlies van de ondersteuning. Dat zorgt alleen voor extra druk en werkt contraproductief.

De rol die lerarenopleidingen kunnen spelen, is volgens de spreker een belangrijk punt. Het ontwikkelen van strategieën om als leraar om te gaan met armoede, zowel in als buiten de klas, zijn bij zijn weten geen deel van het curriculum. Het zou een meerwaarde kunnen zijn om dat beter te verankeren, bij voorkeur in samenwerking met ervaringsdeskundigen.

Momenteel hangt het structureel samenwerken met lokale overheden af van school tot school en van de gemeente of stad in kwestie. Het zou nuttig zijn voor lokale overheden om structureel te investeren in brugfiguren, en voor scholen en schoolengemeenschappen om daar voor open te staan. Om op een goede manier signalen van armoede te capteren, zonder de verantwoordelijkheid op de schouders van leerkrachten te laden maar zonder ook ouders af te schrikken, heeft men mensen nodig die professioneel geschoold zijn en die niet aan de school zelf zijn verbonden. Die kunnen onafhankelijk opereren en zullen makkelijker toegang vinden tot de gezinnen in armoede. Het kan nuttig zijn om goede praktijken hieromtrent te bestuderen en eventueel in samenspraak met de koepels na te gaan in hoeverre zoiets verankerd kan worden in het schoolbeleid, net zoals dat nu al vaak met zorgvragen en -noden gebeurt.

Over de vraag naar de haalbaarheid van de maximumfactuur in het secundair onderwijs verwijst Wim Van Lancker naar de meest recente studie van SONO. Daarin staat een mooi overzicht van de verschillen in kosten tussen onderwijstypes en naar kostenpost. Zijn lezing is dat een maximumfactuur haalbaar is, eventueel met differentiatie, en heel wat van de betalingsproblemen die ouders ondervinden, zou kunnen opvangen.

De spreker beaamt dat een focus op hardware alleen absoluut onvoldoende is. Hij is ook voorstander van zomerscholen, maar het valt buiten zijn expertisegebied om de ervaringen tijdens de voorbije zomer te evalueren. De vragen rond de

evaluatie van het GOK-beleid vallen eveneens buiten zijn expertisedomein, maar hij verwijst graag naar de bestaande evaluaties.

Op de vraag naar de samenwerking met lokale overheden en de uitwisseling van gegevens antwoordt de spreker dat outreachend werken bijzonder belangrijk is, maar dat is volgens hem geen taak van individuele leerkrachten. Leerkrachten moeten wel duidelijk signalen capteren, moeten duidelijke keuzes maken die inclusief zijn (bijvoorbeeld met betrekking tot de aard van de taken die worden gegeven tijdens het afstandsonderwijs) en moeten sensitief zijn voor de problematiek van armoede. Het is vooral de school die een cultuur moet installeren waar iets met die signalen wordt gedaan, en dat kan vooral door nauw en structureel samen te werken met lokale overheden en organisaties die professionals in dienst hebben die makkelijker toegang krijgen of hebben tot de gezinnen. Een systeem van brugfiguren kan hierbij gelden als een goede praktijk. Zorgen om privacy zijn terecht, maar de GDPR laat – in zijn ervaring, maar hij is geen specialist – wel degelijk toe om gegevens uit te wisselen om tot een coherent armoedebelief te komen.

Op de vraag hoe tot een goed studieadvies te komen voor iedereen, reageert Wim Van Lancker dat het duidelijk is dat vooroordelen, stereotypen en persoonlijke inschattingen van leerkrachten ten opzichte van leerlingen een belangrijke rol spelen in het studieadvies dat wordt verstrekt, en dat de adviezen vaak ook de bestaande ongelijkheden versterken (door bijvoorbeeld toewijzing aan verschillende onderwijstypes die niet allemaal even goed voorbereiden op het hoger onderwijs).

Er is een heel uitgebreide wetenschappelijke literatuur beschikbaar die de voor- en nadelen van alternatieve systemen bespreekt, zoals centrale toetsen. Uit een recente analyse van het Centraal Planbureau in Nederland blijkt dat het niet verplichten van de CITO-eindtoets tijdens de eerste coronagolf heeft geleid tot studieadviezen die in het nadeel waren van leerlingen met een armoedeachtergrond. In functie van oriëntering lijkt een centrale toets dus inderdaad een element te zijn dat de ongelijkheid naar sociale achtergrond mee kan remediëren.

Het is echter zaak om goed de mogelijke nadelen te onderkennen (bijvoorbeeld *teaching to the test*, *opportunity hoarding* van midden- en hogere inkomensgroepen), en goed vast te leggen waarvoor dergelijke toetsen al dan niet gebruikt kunnen worden (bijvoorbeeld toetsresultaten op zich zijn geen indicatie van de pedagogische kwaliteit van een school, de sociale instroom in een school bepaalt mee de output in termen van toetsresultaten enzovoort). Ook hier verwijst hij naar het vele onderzoek dat hieromtrent werd gepubliceerd door onderwijsdeskundigen, maar hij is het ten gronde dus eens dat toetsen een deel van de remedie kunnen zijn om op individueel niveau tot beter studieadvies te komen.

3. Antwoorden van Netwerk tegen Armoede

Nele Schroyen antwoordt dat het Netwerk tegen Armoede er voorstander van is dat het geld van het groeipakket en de schooltoelage op de rekening van de ouders komt en dat de gezinnen zelf beslissen hoe ze dat het best gebruiken. De schooltoelage dekt volgens de schoolmonitor echter nog altijd niet de kosten van veel studierichtingen. Het is bekend dat het netwerk ook voor een maximumfactuur in het secundair onderwijs is, die men evenwel kan differentiëren volgens de studierichting. Een plafond zet scholen aan om goed na te denken over welke kosten echt nodig zijn. Projecten als STOS realiseren veel goeds op schoolniveau, maar zijn niet verplicht en dus afhankelijk van de bereidheid van de school.

Van de Robinpas is het netwerk voorlopig een koele minnaar. Het is immers geen structurele oplossing maar afhankelijk van toevalligheden: opnieuw de bereidheid van de school, haar herkenning van gezinnen die hem nodig hebben en de verzilvering die niet voor alle gezinnen van een leien dakje blijkt te lopen. Een van de

redenen is dat de formule niet tot stand gekomen is met de participatie van mensen in armoede. Zij hoopt dat dit alsnog kan om het product te verbeteren.

Op gestandaardiseerde testen en oriëntering gaat zij niet in, want dat is eerder een pedagogische kwestie.

Hoe bij leerlingen die door corona afhaakten de connectie met de school terug kan worden hersteld, blijkt contextafhankelijk. Wat altijd van belang is, is dat de school, of de brugfiguur als die er is, het initiatief blijft nemen, aanklappend blijft werken, praat met leerling en ouders over wat de reden van thuisblijven is, zodat daar oplossingen gezocht kunnen worden. De school mag geen extra drempels opwerpen met deeltijds afstandsonderwijs enzovoort, dus als deeltijds vanop afstand les moet worden gegeven, moet worden bekeken hoe dat toegankelijk blijft voor iedereen.

Om achterstanden weg te werken, is het voor Netwerk tegen Armoede prioritair om tijdens de schooluren op de school te differentiëren en bij te werken waar nodig. Huiswerkinitiatieven zijn overbevraagd op dit moment, en dat geldt voor de betalende zowel als de andere initiatieven (bijvoorbeeld vanuit de verenigingen van het netwerk). Het kan niet de bedoeling zijn dat daar opnieuw een ongelijkheid gecreëerd wordt. Zomerscholen kunnen helpen om leerachterstanden weg te werken maar er zijn veel verschillen in de organisatie en de impact ervan. Over die zomerscholen gaf het Netwerk tegen Armoede een advies via een nota vanuit de armoedeorganisaties net voor de zomer.

De doorstroom naar het hoger onderwijs is inderdaad onvoldoende en symptomatisch voor de ongelijkheid in het systeem. Die doorstroom heeft uiteraard niet enkel te maken met de aanpak, de werking van hogescholen en universiteiten (vaak zijn er daar nog wel drempels, financiële of andere) maar ook met de manier waarop kwetsbare leerlingen nog altijd niet in de juiste studierichting terechtkomen. Nog steeds worden jongeren om de verkeerde redenen naar een arbeidsmarktgerichte studierichting geleid. De spreker wil geen afbreuk doen aan die richtingen, maar de verhouding hoge SES - lage SES klopt niet. Daar liggen allerlei redenen voor aan de basis, maar het netwerk is ervan overtuigd dat visie op armoede vanuit inzicht in armoede bij het hele schoolteam (van directie tot leerkrachten en administratie) daar een positieve wending aan kan geven. Hetzelfde geldt voor informatiedoorstroming en informatiedeling: inzetten op partnerschap en vertrouwen tussen ouder en school werpt vruchten af.

Nele van Vierdewereldgroep Mensen voor Mensen Aalst erkent dat de automatische toekenning van de schooltoelage bij het groeipakket een troef is. In de plaats van cheques, bonnen en passen kan de Vlaamse overheid daar werk van maken. Het bedrag kan worden verhoogd, omdat het nog niet alle kosten dekt. Bijkomend voordeel is dat het systeem niet stigmatiseert. De Robinpas is daarentegen niet structureel maar lost dingen slechts individueel op. Actoren die veel zouden kunnen doen, zoals boekenfirma's, worden buiten beeld gehouden.

Wat de digitale kloof betreft, leert haar ervaring in Aalst dat er in weerwil van de inspanningen nog altijd 54 leerlingen in het secundair onderwijs geen computer hebben, wat met afstandsonderwijs een groot probleem is. De Digisprong op zich beoordeelt zij als positief, maar door de autonomie om het materiaal mee naar huis te nemen bij de scholen te leggen, heeft men een kans gemist. Zij bepleit dat de Vlaamse overheid dat proces ondersteunt door mee uitleenreglementen op te maken en zo grote waarborgen te vermijden. Onderwijs moet het bovendien niet alleen doen, want de federale overheid bekijkt de sociale telecomtarieven en minister Somers heeft een e-inclusieplan. Zij roept op om de krachten te bundelen.

Karen van Recht-Op Antwerpen treedt bij dat ouderbetrokkenheid belangrijk is, doch niet alleen thuis maar ook in de relatie tussen leerkracht en ouder. Zij spreekt dan ook liever van partnerschap, wat gelijkwaardig tweerichtingsverkeer inhoudt. Haar ervaring is dat scholen die het op die manier bekijken, de relatie hebben weten te onderhouden in coronatijden. Scholen waar de betrokkenheid de vorm aanneemt van oudercontacten en schoolfeesten hadden het moeilijker om alle gezinnen aan boord te houden, met grote impact op het leersucces.

Wat de zoektocht van scholen en de onmacht van leerkrachten betreft, wijst ze op het belang van de lerarenopleiding en de professionalisering om in contact te gaan met ouders. Dat is immers niet evident als hun leefwereld ver(der) afstaat van die van de leerkracht. Structurele aanpak van de armoede zal die onmacht ook verminderen. Ook het genoemde partnerschap kan daartoe bijdragen. De spreker wil daarbij ontkrachten dat ouders niet geïnteresseerd zouden zijn. Haar ervaring met zeer diverse groepen, inclusief Roma, leert dat ze allemaal het beste willen voor hun kinderen. Het is aan ons om te laten zien dat een succesvolle schoolloopbaan daarin een belangrijke hefboom is. Het begint met ontmoetingsmomenten aan de schoolpoort en ouders krachtig uitnodigen. Haar organisatie geeft daar vormingen en dialogen over.

Maaltijden passen binnen het flankerend onderwijsbeleid. Prioritair blijft echter een structureel armoedebelaid. Zij benadrukt dat het aanbod niet gratis maken eens te meer zal meebrengen dat mensen sterk zullen proberen om te verbergen dat ze in armoede leven, waardoor het geïnvesteerde geld niet zal gaan naar die zeer kwetsbaren. Zij vraagt om in dit verband ook rekening te houden met het geld dat gevraagd wordt voor middagtoezicht. Om die kosten te vermijden, halen ouders die ze niet kunnen betalen, met zeer veel moeite 's middags hun kinderen naar huis. Als gratis maaltijden net dan worden aangeboden, verliezen ze ook die steun. De spreker nodigt de commissie uit voor een gesprek daarover en over haar verdere expertise in dit verband.

Fiona van de Vrienden van het Huizeke Brussel legt uit dat brugfiguren naast de mensen van de doelgroep staan en luisteren naar het verhaal van alle noden die zich op dat moment in hun leven afspelen. Zij bekijken met de persoon zelf welke stappen kunnen worden gezet en naar welke organisaties men kan gaan. Indien nodig gaan ze mee. Ze zorgen voor een verbinding tussen de cliënt en een andere organisatie, vandaar het beeld van de brug. De brugfiguren gaan om met die andere organisaties als collega's en sensibiliseren hen over de meervoudige kwetsbaarheid van mensen in armoede.

Ann van Vrienden van het Huizeke Brussel gaat in op de vraag over studie en bijlessen op school. Ze geeft het voorbeeld van haar eigen kleinzoon die door corona zijn zesde leerjaar niet behoorlijk had afgesloten en van wie zij snel merkte dat hij in het eerste middelbaar tussen de mazen van het net zou vallen. Zij nam contact op met de directrice, die zorgoverleg organiseerde. De moeder wordt dan uitgenodigd voor een vergadering met de klastitularis, twee leerlingenbegeleiders, de verantwoordelijke van het buddyproject en het CLB, wat overdonderend is en de keel snoert van de ouder. Op dergelijk moment treedt zij op als brugfiguur door te luisteren naar alle betrokkenen, het resultaat te bundelen en het voorstel uit te leggen aan de ouder. Daarvoor is vertaalwerk nodig, en niet omdat de ouder geen Nederlands kent. Door hun open manier van werken kunnen brugfiguren veel stress wegnemen, waardoor de leerling op een degelijke manier geleid kan worden naar projecten die op de school al uitgebouwd zijn. Zij besluit dat het Netwerk tegen Armoede de expertise in huis heeft en die graag deelt en verder bespreekt met de commissie.

4. Antwoorden van vzw De Link

Derkje Van der Elst bevestigt dat ervaringsdeskundigheid steeds meer wordt ingezet in hogescholen, ook in Vlaanderen. Hoewel de levensverhalen op zich interessant zijn en de ogen openen, was de vraag hoe men vermijdt dat het bij die feitelijkheden blijft. In haar inleiding maakte zij het onderscheid tussen ervaring, collectieve ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid. Getuigenissen zijn enorm belangrijk om mensen sensitief en bewust te maken van het bestaan van andere leefwerelden, en dat gebeurt op lokaal niveau ook frequent.

Een stap verder is de inzet van ervaringsdeskundigen in het onderwijs waarbij ze hun collectieve ervaringskennis delen tijdens interactieve lessen die ze in een tandem met docenten geven om toekomstige sociaal werkers en pedagogen inzicht te geven in de structurele uitsluitingsmechanismen en vaardigheden aan te leren om met cliënten of leerlingen in dialoog te gaan. Steeds meer worden ervaringsdeskundigen door hogescholen als UCLL en HOGENT ook in dienst genomen om projectwerk van studenten te begeleiden, opdat ze de vaardigheden verwerven om later met hun cliënten, leerlingen of ouders de co-creatieve dialoog aan te gaan, en weten hoe ze ervaringskennis of -deskundigheid kunnen aanwenden om hun werk beter te doen. Andere hogescholen zoals PXL en Thomas More schakelen structureel ervaringsdeskundigen in bepaalde lessen in, via vzw De Link.

Ervaringsdeskundigen kunnen ter beschikking worden gesteld van scholen door de lokale besturen maar ook door de koepels of de CLB's. Door die laatste twee wordt De Link geregeld benaderd voor advies. De overheid kan ervoor zorgen dat middelen beschikbaar zijn voor een structurele inschakeling van ervaringsdeskundigen in deze organen.

De Link heeft als decretale opdracht om ervaringsdeskundigen op te leiden en het werkveld te ondersteunen en heeft er geen op het vlak van taal(onderwijs), geeft de spreker nog mee.

Het valt *Anna Delaat* op dat de commissieleden heel wat doelgroepvragen stellen, maar aan andere mensen dan de doelgroep zelf. Nochtans is participatie van de doelgroep waar het in de eerste plaats zou moeten over gaan. Men moet de mensen met doorleefde ervaring durven aanspreken. Zelf is ze vier jaar in opleiding geweest om dergelijke dialoog te durven aangaan.

Wat taal betreft, gaat het niet om anderstaligheid. Ook het Nederlands, eigen aan de systeemwereld die overeenkomt met het moreel kompas van sociale groepen uit de midden- en hogere klasse, die macht hebben in sociale instituten, is voor de doelgroep vaak niet te begrijpen. Dergelijke sociale vaardigheden zijn niet aangeleerd of ingeoefend, waardoor men een bepaalde taal niet machtig is. Berichten en documenten zijn daardoor niet altijd even duidelijk. Wat in de eerste plaats nodig is, is niet de identificatie van iedere persoon in armoede, want dan dreigt men mensen te verliezen die nog te fel in schaamte zitten. Waar het wel om gaat, is inclusief beleid voeren door middel van participatie. Men bekijkt bijvoorbeeld hoe men ouders meer rond de tafel kan krijgen. Professionele ervaringsdeskundigen kunnen daarbij een brug vormen. Doel is een beleid dat ook op maat is van de meest kwetsbaren, ook al zitten ze niet in financiële armoede.

Om te achterhalen wat ieders verwachtingen zijn en wat haalbaar is voor iedereen, is de inzet van ervaringsdeskundigen nodig. Hoe kan men twee werelden bewust maken van elkaar en de kloof ertussen verkleinen, is de vraag. Daartoe is kennis van elkaars werelden en referentiekaders nodig, en hulp om geleidelijk aan drempels te overwinnen, zodat constructieve dialoog mogelijk wordt.

Karolien GROSEMANS,
voorzitter

Johan DANEN
Annabel TAVERNIER
Loes VANDROMME,
verslaggevers

Gebruikte afkortingen

aso	algemeen secundair onderwijs
CAW	centrum algemeen welzijnswerk
CLB	centrum voor leerlingenbegeleiding
CVO	centrum voor volwassenenonderwijs
EVC	elders verworven competentie/eerder verworven competentie/erkenning van verworven competenties
GDPR	General Data Protection Regulation (= algemene verordening gegevensbescherming, AVG)
ggz	geestelijke gezondheidszorg
GOK	gelijke onderwijskansen
HOGENT	Hogeschool Gent
HPAO	Horizontaal Permanent Armoedeverleg
KU Leuven	Katholieke Universiteit Leuven
LOP	lokaal overlegplatform
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
PIAAC	Programme for the International Assessment of Adult Competencies
POD	Programmatorische Overheidsdienst
SES	socio-economische status
SONO	Steunpunt voor Onderwijsonderzoek
STOS	samen tegen onbetaalde schoolfacturen
tso3	derde graad technisch secundair onderwijs
UCLL	University Colleges Leuven-Limburg
VAPA	Vlaams Actieplan Armoedebestrijding
VDAB	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding
VRT	Vlaamse Radio- en Televisieomroeporganisatie
VS	Verenigde Staten
vzw	vereniging zonder winstoogmerk